

Prijevare u međunarodnom poslovanju

Kostešić, Ivana

Master's thesis / Diplomski rad

2024

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Pula / Sveučilište Jurja Dobrile u Puli**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:137:610751>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2025-02-23**

Repository / Repozitorij:

[Digital Repository Juraj Dobrila University of Pula](#)

Sveučilište Jurja Dobrile u Puli
Fakultet ekonomije i turizma
„Dr. Mijo Mirković“

IVANA KOSTEŠIĆ

PRIJEVARE U MEĐUNARODNOM POSLOVANJU

Diplomski rad

Pula, 2024.

Sveučilište Jurja Dobrile u Puli
Fakultet ekonomije i turizma
„Dr. Mijo Mirković“

IVANA KOSTEŠIĆ

PRIJEVARE U MEĐUNARODNOM POSLOVANJU

Diplomski rad

JMBAG: 0303082131, redovita studentica

Studijski smjer: Financijski management

Predmet: Međunarodne financije

Znanstveno područje: Društvene znanosti

Znanstveno polje: Ekonomija

Znanstvena grana: Financije

Mentorica: Prof. dr. sc. Ines Kersan-Škabić

Pula, listopad 2024.

IZJAVA O AKADEMSKOJ ČESTITOSTI

Ja, dolje potpisana Ivana Kostešić, kandidatkinja za magistru Poslovne ekonomije smjera Financijski management ovime izjavljujem da je ovaj Diplomski rad rezultat isključivo mogega vlastitog rada, da se temelji na mojim istraživanjima te da se oslanja na objavljenu literaturu kao što to pokazuju korištene bilješke i bibliografija. Izjavljujem da niti jedan dio Diplomskog rada nije napisan na nedozvoljeni način, odnosno daje prepisan iz kojega necitiranog rada, te da ikoji dio rada krši bilo čija autorska prava. Izjavljujem, također, da nijedan dio rada nije iskorišten za koji drugi rad pri bilo kojoj drugoj visokoškolskoj, znanstvenoj ili radnoj ustanovi.

Studentica

U Puli, 15.10.2024.

IZJAVA O KORIŠTENJU AUTORSKOG DJELA

Ja, Ivana Kostešić dajem odobrenje Sveučilištu Jurja Dobrile u Puli, kao nositelju prava iskorištavanja, da moj diplomski rad pod nazivom Prijevara u međunarodnom poslovanju koristi na način da gore navedeno autorsko djelo, kao cjeloviti tekst trajno objavi u javnoj internetskoj bazi Sveučilišne knjižnice Sveučilišta Jurja Dobrile u Puli te kopira u javnu internetsku bazu završnih radova Nacionalne i sveučilišne knjižnice (stavljanje na raspolaganje javnosti), sve u skladu s Zakonom o autorskom pravu i drugim srodnim pravima i dobrom akademskom praksom, a radi promicanja otvorenoga, slobodnoga pristupa znanstvenim informacijama.

Za korištenje autorskog djela na gore navedeni način ne potražujem naknadu.

U Puli, 15.10.2024.

Potpis

SADRŽAJ

1. UVOD.....	1
2. MULTINACIONALNE KOMPANIJE.....	3
2.1. Pojmovno određivanje multinacionalnih kompanija	3
2.2. Podjela multinacionalnih kompanija.....	4
2.3. Pregled najvećih multinacionalnih kompanija u svijetu	6
2.4. Izazovi s kojima se susreću multinacionalne kompanije u međunarodnom poslovanju	11
2.4.1. <i>Upravljanje rizicima u međunarodnom poslovanju</i>	14
3. PRIJEVARE U MEĐUNARODNOM POSLOVANJU.....	17
3.1. Vrste prijevara u međunarodnom poslovanju	17
3.1.1. <i>Pranje novca</i>	20
3.1.2. <i>Porezna utaja i međunarodno izbjegavanje plaćanja poreza</i>	23
3.1.3. <i>Prijevare u financijskim izvještajima</i>	28
3.1.4. <i>Internetske prijevare</i>	31
3.2. Učinak prijevara na poslovanje kompanije	35
4. ORGANIZACIJE ZA BORBU PROTIV PRIJEVARA	37
4.1. Međunarodne organizacije za borbu protiv prijevara	37
4.2. Organizacije na razini Europske Unije za borbu protiv prijevara.....	40
4.3. Organizacije na razini Republike Hrvatske za borbu protiv prijevara.....	41
5. LAŽIRANJE FINACIJSKIH IZVJEŠTAJA NA PRIMJERU PODUZEĆA „PARMALAT SPA“.....	45
5.1. Obilježja tvrtke „Parmalat SpA“.....	45
5.2. Skandal „Parmalat SpA“	46
6. LAŽIRANJE FINACIJSKIH IZVJEŠTAJA NA PRIMJERU PODUZEĆA „WIRECARD“	52
6.1. Obilježja tvrtke „Wirecard“	52

6.2. Skandal „Wirecard“	54
7. LAŽIRANJE FINANCIJSKIH IZVJEŠTAJA NA PRIMJERU PODUZEĆA „AGROKOR“	58
7.1. Obilježja koncerna „Agrokor“	58
7.2. Kriza i financijski slom koncerna „Agrokor“	61
8. ZAKLJUČAK	68
POPIS LITERATURE	70
POPIS SLIKA	76
POPIS GRAFIKONA	76
POPIS TABLICA	77
SAŽETAK	78
SUMMARY	79

1. UVOD

U suvremeno doba, kretanje dobara, usluga, kapitala i ljudi je znatno olakšano zahvaljujući ubrzanom procesu globalizacije u jeku kojega je formirano slobodno tržište na kojemu se nesmetano odvija poslovanje i transakcije dobara u globalnim razmjerima. Ovim procesom omogućeno je otvaranje nacionalnih gospodarstava onim globalnim, a ključnu ulogu u tome imale su multinacionalne kompanije koje su u suštini nositeljice procesa globalizacije.

Multinacionalne kompanije imaju vrlo veliku ekonomsku snagu i sukladno tome velik utjecaj na nacionalna gospodarstva i na gospodarstva onih država u kojima obavljaju poslovanje. U današnjem globalnom kapitalističkom društvu njihov najveći fokus je ostvarivanje profita kroz proizvodnju, usluge i financijske aktivnosti. Do problema dolazi iz razloga što želja za ostvarivanjem sve većih količina novca dovodi pojedince i kompanije u situacije gdje se susreću s iskušenjem za počinjenjem prijevare.

Slučajevi prijevare nisu ništa novo u poslovnom svijetu, međutim danas su sve učestalije te njihove posljedice negativno utječu na nacionalna gospodarstva. Prijevare poput pranja novca, porezne utaje i lažiranja financijskih izvještaja postale su nezaobilazan dio kad je riječ o međunarodnom poslovanju. Sukladno tome, cilj ovog diplomskog rada je definirati i pobliže objasniti neke od vrsti financijskih prijevare s kojima se poduzeća susreću na međunarodnoj razini.

Rad je pored uvoda i zaključka, podijeljen u šest poglavlja.

Drugo poglavlje pruža sveobuhvatan pregled multinacionalnih kompanija kao ključnih aktera u globalnom kapitalu, opisujući njihove poslovne strategije i rizike povezane s njihovim poslovnim aktivnostima. Također, dat je prikaz aktualnih podataka o najvećim svjetskim multinacionalnim kompanijama.

Treće poglavlje odnosi se na prijevare u međunarodnom poslovanju. Definirano je i objašnjeno pranje novca stečenog raznim nezakonitim aktivnostima, zatim utaja poreza kroz korištenje poreznih utočišta odnosno područja sa vrlo niskim poreznim

opterećenjima, lažiranje financijskih izvještaja koje je u sukobu s načelima transparentnosti poslovanja te dovodi do obmane investitora, kreditora i kupaca te u konačnici, prijevare počinjene putem interneta koje su u današnje vrijeme nezaobilazne zbog upotrebe interneta kao ključnog kanala pri obavljanju poslovnih aktivnosti.

Zatim su u četvrtom poglavlju na tri razine – međunarodnoj, europskoj i hrvatskoj, opisani načini borbe protiv prijevara. Odnosno, u cilju suzbijanja takvih nezakonitih aktivnosti osnovane su razne organizacije te su formirana brojna tijela koja potpomažu u toj borbi.

Nadalje, u petom je poglavlju analiziran i opisan primjer tvrtke „Parmalat SpA“ kao jedne od najvećih europskih prijevara poznatoj po lažiranju financijskih izvještaja čije su posljedice imale velik utjecaj na talijansko gospodarstvo.

Zatim, u šestom poglavlju analiziran je slučaj „Wirecard“, koji predstavlja najveću financijsku prijevaru u njemačkoj povijesti, a bazira se na raznim manipulacijama koje uključuju lažiranje financijskih izvještaja i prikazivanje fiktivnih prihoda.

Posljednje poglavlje donosi primjer veoma sličan onom analiziranom u petom poglavlju, međutim ovaj se odvija na prostoru Republike Hrvatske te je iz tog razloga vrlo zanimljiv za analizu. Riječ je o koncernu „Agrokor“, najvećoj kompaniji u Republici Hrvatskoj, njegovoj krizi u poslovanju te nezakonitim aktivnostima kojima je osnivač pribjegao u cilju spašavanja poslovanja, a to su prije svega lažiranje financijskih izvještaja te razne prijevare kroz offshore račune u bankama čije je sjedište u nekom od poreznih utočišta.

Prilikom pisanja rada korišteni su podaci prikupljeni iz znanstvene literature iz područja ekonomija, iz stručnih članaka te iz radova objavljenih na internetskim stranicama te je pritom korištena tzv. „desk“ metoda istraživanja, odnosno istraživanje na temelju sekundarnih izvora. Korištene su i metode analize i sinteze, deskripcije te metoda dokazivanja i komparacije.

2. MULTINACIONALNE KOMPANIJE

Proces globalizacije otvorio je put međunarodnom poslovanju te je brza i učinkovita razmjena roba i kapitala, ljudskih resursa, ali i intelektualnog vlasništva, tehnologije i informacija postala svakodnevnica. Multinacionalne kompanije su zbog svojih djelatnosti i načina poslovanja nositeljice tog procesa. Uz njih, na sam razvoj globalizacije utjecao je i rapidan napredak tehnologije s naglaskom na razvoj Interneta koji je pospješio međunarodnu komunikaciju što je bilo ključno za razvitak ekonomske aktivnosti. Zatim, važnu ulogu ima i razvitak prometne infrastrukture, regulacija poslovanja multinacionalnih kompanija, promjene političkih režima, jačanje međunarodne suradnje i brojni drugi čimbenici. Sve navedeno dovelo je do pojave jedinstvenog, integriranog globalnog ekonomskog sustava.

2.1. Pojmovno određivanje multinacionalnih kompanija

Današnjim svijetom dominiraju multinacionalne kompanije. Riječ je o poduzećima koja posluju u više od jedne zemlje, a čija je zadaća prijenos investicijskih tokova, trgovine i znanja preko nacionalnih granica.¹ Budući da se radi o organizacijama koje imaju izuzetno veliku ekonomsku snagu, jasno je da uvelike utječu na svaki segment, kako nacionalnog, tako i svjetskog gospodarstva. Multinacionalna kompanija (MNK) uobičajeno ima sjedište u matičnoj zemlji te upravlja podružnicama u potpunom ili djelomičnom vlasništvu u drugim zemljama među kojima vlada visoka razina suradnje i međuovisnosti.² Osim toga, glavne karakteristike ovakvih organizacija jesu geografska rasprostranjenost poslovnih aktivnosti, veličina ukupnog prihoda i dobiti te broj zaposlenika i kapital kojim raspolažu.

Mišljenje o ulozi multinacionalnih kompanija u ekonomskom svijetu veoma je podijeljeno. Zagovornici istih vide ih kao pokretače gospodarskog razvoja. Naime, one utječu na smanjenje nezaposlenosti te u matičnu zemlju donose kapital koji je nužan za daljnji razvitak zemlje. Nadalje, prednosti postajanja multinacionalnih kompanije vidljive su i u mobilnosti kapitala, širenju tržišta, slobodnoj fluktuaciji resursa, tehnologije i informacija, integraciji nacionalnih gospodarstava na globalno tržište i

¹ Andrijanić, I. i Pavlović, D., *Međunarodno poslovanje*, Zagreb, Libertas – Plejada, 2016., str. 229.

² Britannica, „Multinational corporation“, 2024., Dostupno na: <https://www.britannica.com/money/multinational-corporation>, [pristupljeno: 20.05.2024.]

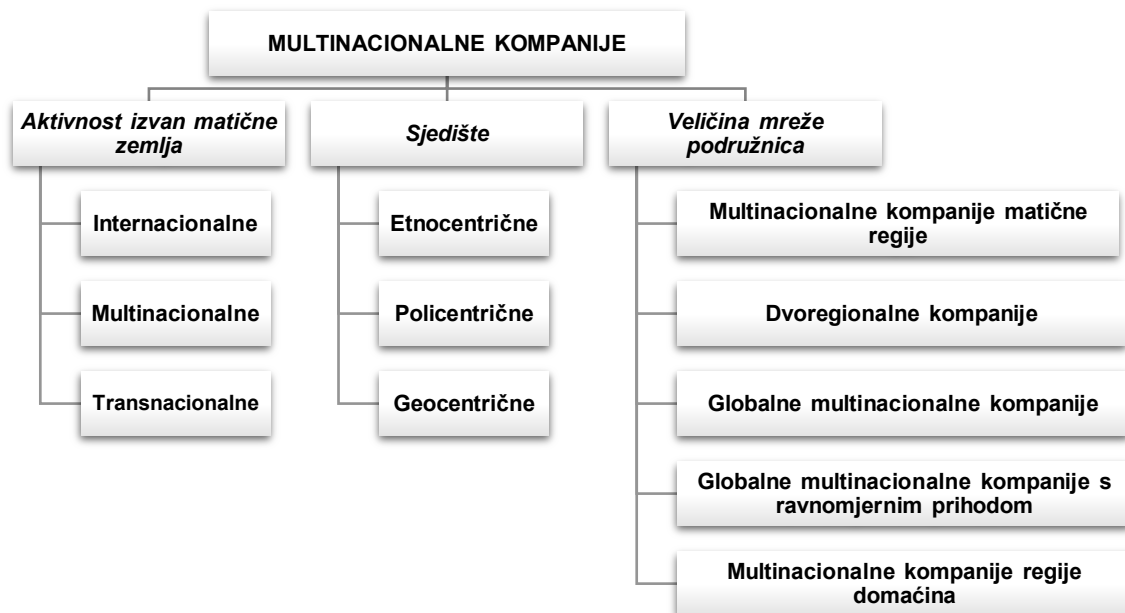
razvijanju kontakata i suradnji. S druge strane, protivnici multinacionalnih kompanija doživljavaju ih kao prijetnju ekologiji, demokraciji i slobodi pojedinca, ali i promotorima korupcije. Negativni aspekti postojanja multinacionalnih kompanija očituju se u iskorištavanju radne snage, novim konkurentima i novim uvjetima poslovanja, nezaposlenosti i smanjenom izvozu u matičnoj zemlji i ostalo. Unatoč različitim mišljenjima, činjenica je da je razvoj multinacionalnih kompanija povećao pokretljivost robe, usluga, radne snage i novca za razliku od vremena kad one nisu bile prisutne odnosno kad je globalizacija bila u začetcima.³

2.2. Podjela multinacionalnih kompanija

Multinacionalne kompanije mogu se klasificirati po nekoliko kriterija, a to su:

1. prema obavljanju aktivnosti izvan matične zemlje,
2. prema sjedištu i
3. prema veličini mreže podružnica u svijetu.

Grafikon 1. Prikaz klasifikacije multinacionalnih kompanija

Izvor: vlastita izrada autorice prema podacima preuzetim iz Lovrinović, I., Globalne financije, Zagreb, ACCENT, 2015. i Grgić, M. i Bilas, V., Međunarodna ekonomija, Zagreb, Lares plus, 2008.

³ Lovrinović, I., *Globalne financije*, Zagreb, ACCENT, 2015., str. 23.

Internacionalnom kompanijom smatra se svaka ona kompanija čije se poslovanje temelji isključivo na uvozu i izvozu robe i usluga, odnosno na međunarodnoj trgovini, te predstavlja početnu fazu internacionalizacije.

Multinacionalne kompanije odnose se na one kompanije koje svoju gospodarsku aktivnost nastoje širiti u više zemalja, a sve s ciljem jeftinije proizvodnje. Također, na taj način žele se približiti svojim klijentima ili konkurenciji.

Posljednja skupina, odnosno transnacionalne kompanije jesu one koje su svoje poslovanje proširile na sve kontinente i to povećavanjem mreže podružnica i općenito svojih aktivnosti.

Zatim, daljnja podjela ovisi o sjedištu same kompanije pa su etnocentrične multinacionalne kompanije one kompanije sa sjedištem u jednoj zemlji, a čije podružnice u drugim zemljama nemaju nikakvu samostalnost.

Policentrične kompanije također imaju sjedište u jednoj zemlji. Međutim, kod ove vrste kompanija podružnice uživaju određenu samostalnost.

Geocentrične kompanije odnose se na više samostalnih, međusobno povezanih kompanija koju svoju aktivnost obavljaju diljem svijeta.

Nadalje, pojedini autori smatraju kako se multinacionalne kompanije mogu podijeliti i s obzirom na veličinu mreže podružnica u svijetu i to na:

- multinacionalne kompanije matične regije (home region),
- dvoregionalne kompanije (bi – regional),
- globalne multinacionalne kompanije (global),
- globalne multinacionalne kompanije s ravnomjernim prihodom (near miss global) i
- multinacionalne kompanije regije domaćina (host region).⁴

⁴ Lovrinović, I., op. cit, str. 33.

Ključna razlika između gore navedenih vrsta kompanija je u području u kojem ostvaruju najveći dio prihoda. Home region kompanije podrazumijevaju one kompanije koje najveći dio prihoda ostvaruju na nacionalnom tržištu dok bi – regional kompanije manje od 50% ukupnog prihoda ostvaruju u matičnoj regiji, a više od 20% u nekoj drugoj regiji. Global multinacionalne korporacije djeluju na svim kontinentima, ostvarujući u svakoj regiji više od 20%, a manje od 50% ukupnog prihoda. Near miss global multinacionalne kompanije imaju ravnomjerni udio prihoda u ukupnom prihodu. I posljednje, host region multinacionalne kompanije više od 50 % prihoda ostvaruju u regiji koja nije njihova matična, nego regija u koju su investirali.

2.3. Pregled najvećih multinacionalnih kompanija u svijetu

Multinacionalne kompanije su zbog svog napretka, ali i strukture poslovanja, nositelji suvremene globalizacije. Današnje multinacionalne kompanije kako bi proizvele složen proizvod rabe komponente iz niza različitih zemalja i na taj način u jedan jedinstveni proizvod ugrađuju komponente koje predstavljaju nacionalnu komparativnu prednost pojedine zemlje. Za plasiranje takvog proizvoda, nacionalno tržište je postalo premalo što je dovelo do širenja gospodarske aktivnosti na ona veća, svjetska tržišta. O samoj snazi i veličini multinacionalnih kompanija govori činjenica da su već u prošlom stoljeću sudjelovale s oko 33% u svjetskom BDP-u i s 66% u svjetskoj trgovini.⁵

U nastavku je prikazan usporedni prikaz rasprostranjenosti 500 najvećih multinacionalnih kompanija s popisa Fortune Global Reporta prema ukupnim prihodima po zemljama u 2022. i 2023. godini.

⁵ Ibidem, str. 36

Tablica 1. Popis država s najvećim brojem sjedišta vodećih 500 multinacionalnih kompanija u 2022. i 2023. godini

Rang	Država	Broj multinacionalnih kompanija	
		2022. godina	2023. godina
1.	SAD	124	136
2.	Kina	145	135
3.	Japan	47	41
4.	Njemačka	28	30
5.	Francuska	25	24
6.	Južna Koreja	16	18
7.	Ujedinjeno Kraljevstvo	18	15
8.	Kanada	12	14
9.	Švicarska	14	11
10.	Nizozemska	11	10

Izvor: vlastita izrada autorice prema podacima preuzetim sa Fortune Global 500 - Visualize the Global 500, Dostupno na: <https://fortune.com/franchise-list-page/visualize-the-global-500-2023/>, [pristupljeno: 20.05.2024.]

Među 500 najuspješnijih multinacionalnih kompanija, prema rang listi koju svake godine objavljuje časopis Fortune, najviše, njih 136 podrijetlom je iz Sjedinjenih Američkih Država te je zabilježen rast u odnosu na prethodnu godinu kada ih je bilo 124. To odražava dominaciju američkog gospodarstva na globalnom tržištu. Nadalje, slijedi Kina unutar čijih granica svoje sjedište ima čak 135 kompanija. Za razliku od SAD-a, broj kineskih kompanija na listi se smanjio u odnosu na prethodnu godinu, te stoga na listi iz 2022. godine, Kina ima deset kompanija manje. Zanimljivo je da je po prvi put od 2018. godine, SAD-a nadmašio Kinu prema broju MNK-a. Zatim slijedi Japan sa znatno manjim brojem kompanija koji ih na ovoj listi ima samo 41. U nastavku su zemlje Europe pa je četvrto mjesto zauzela Njemačka s 30 multinacionalnih kompanija, a slijedi ju Francuska s 24 najuspješnije kompanije. Niz europskih zemalja prekinula je Južna Koreja na čijem se teritoriju nalazi 15 kompanija. Na sedmom mjestu zemalja sa najvećim brojem najuspješnijih kompanija svijeta nalazi se Kanada koja ih

ima 14, a nakon nje slijede Švicarska sa 11 te Nizozemska sa 10 kompanija. Budući da su se na ovom popisu našle i zemlje poput Švicarske i Nizozemske, jasno je da veličina same države nije presudna za plasiranje njenih kompanija na globalna ekonomska tržišta.

U dinamičnom svijetu globalne trgovine i aktivnosti multinacionalnih kompanija neke su industrije veće i utjecajnije od drugih, ostavljajući značajan trag u međunarodnoj trgovini. Prihod koji generiraju vodeće multinacionalne kompanije nudi uvid u prioritete, napredak i ponašanja potrošača koji oblikuju naš svijet. U nastavku je dan prikaz deset najvećih svjetskih industrija prema visini prihoda u 2024. godini.

Tablica 2. Popis najvećih svjetskih industrija prema visini prihoda u 2024. godini

Rang	Industrija	Prihod (milijuni USD)
1.	Prerada nafte i plina	5.253.400
2.	Usluge životnog i zdravstvenog osiguranja	4.629.200
3.	Mirovinski fondovi	4.253.600
4.	Usluge posredovanja u prometu nekretnina	4.200.100
5.	Prodaja motornih vozila	3.739.600
6.	Usluge osiguranja imovine	2.891.300
7.	Bankarstvo	2.823.300
8.	Proizvodnja motornih vozila i dijelova	2.668.900
9.	Rudarstvo	2.542.600
10.	Telekomunikacijske usluga	2.007.300

Izvor: vlastita izrada autorice prema podacima preuzetim sa Global sources - Top 10 World's Largest Industries by Revenue in 2024, Dostupno na:

<https://www.globalsources.com/knowledge/top-10-world-s-largest-industries-by-revenue-in-2024/>, [pristupljeno: 20.05.2024.]

Kao što je vidljivo u Tablici 2., prema ukupnim prihodima, najveće prihode imaju multinacionalne kompanije koje posluju u industriji prerade nafte, zatim usluge životnog i zdravstvenog osiguranja, mirovinski fondovi, proizvodnje automobila itd.

Međutim, svijet multinacionalnih kompanija neprestano se mijenja. Uzrok tih promjena je zapravo dinamično tržište, uvođenje novih tehnologija, pojava novih proizvoda, što rezultira dovođenjem drugih multinacionalnih kompanija na vodeću poziciju na globalnom tržištu.

Multinacionalne kompanije koje su svoje mjesto našle na popisu Fortune Global 500 za 2024. godinu sveukupno su ostvarile rekordan ukupni prihod od 41 bilijuna dolara (porast od 0,1% u odnosu na prethodnu godinu), odnosno više od trećine globalnog BDP – a. Ove kompanije ukupno zapošljavaju 70,5 milijuna ljudi diljem svijeta i posluju u 238 gradova i 35 zemalja diljem svijeta.⁶ Upravo ove brojke govore koliko je ekonomske moći koncentrirano u tim kompanijama te ukazuju na njihovu značajnu ulogu u svjetskom gospodarstvu

U nastavku je dan prikaz deset najvećih multinacionalnih kompanija svijeta prema visini njihovih prihoda. Također, prikazan je i broj zaposlenih u pojedinoj kompaniji što je također jedan od dokaza moći i veličine ovih kompanija.

Tablica 3. Popis najvećih multinacionalnih kompanija po ukupnom prihodu u 2024. godini

Rang	Naziv multinacionalne kompanije	Zemlja podrijetla	Prihod (milijuni USD)	Broj zaposlenih
1.	Walmart	SAD	648.125,00	2.100.000
2.	Amazon	SAD	574.785,00	1.525.000
3.	State Grid	Kina	545.947,50	1.361.423
4.	Saudi Aramco	Saudijska Arabija	494.890,10	73.311
5.	Sinopec Group	Kina	429.699,70	513.434
6.	China National Petroleum	Kina	421.713,60	1.026.301

⁶ Newswire, „FORTUNE ANNOUNCES 2024 FORTUNE GLOBAL 500“, 2024., Dostupno na: <https://www.prnewswire.com/news-releases/fortune-announces-2024-fortune-global-500-302213681.html>, [pristupljeno: 27.05.2024.]

7.	Apple	SAD	383.285,00	161.000
8.	UnitedHealth Group	SAD	371.622,00	440.000
9.	Berkshire Hathaway	SAD	364.482,00	396.500
10.	CVS Health	SAD	357.776,00	259.500

Izvor: vlastita izrada autorice prema podacima preuzetim sa Fortune Global 500 Report, Dostupno na: <https://fortune.com/ranking/global500/search/>, [pristupljeno: 20.05.2024.]

Prvo mjesto na ovoj listi zauzeo je američki Walmart, lanac supermarketa, i to jedanaestu godinu za redom. Naime, na prvom mjestu nalazi se od 2014. godine, a na samoj listi prisutan je već 30 godina. Walmart je ustvari najveća kompanija na svijetu u svojoj branši. Slijedeća multinacionalna kompanija po veličini je Amazon, najveća svjetska internetska trgovina sa sjedištem u SAD – u, koji je dosegnuo novi vrhunac i zauzeo visoko drugo mjesto u 2024. godini (u odnosu na četvrto mjesto prošle godine). Na treće mjesto smjestila se kompanija za upravljanjem i održavanjem sustava za prijenos električne energije State Grid sa sjedištem u Kini. Nadalje, Saudi Aramco, najveća naftna tvrtka na svijetu čije je sjedište u Saudijskoj Arabiji, ostvarila je 121 milijardu dolara dobiti i bio je najprofitabilnija tvrtka na popisu Fortune Global 500 treću godinu zaredom. Peta multinacionalna kompanija po veličini je Sinopec Group sa sjedištem u Kini. To je najveća azijska naftna rafinerija te se na Fortune-ojoj listi 500 najuspješnijih korporacija nalazi već 26 godina. Iza nje nalazi se još jedna kineska multinacionalna kompanija, China National Petroleum Corporation (CNPC), koja posluje u istom sektoru kao i prethodna te svoju aktivnost obavlja u više od 30 zemalja te se na listi najvećih nalazi već 24 godine zaredom. Posljednje četiri kompanije s ovog popisa imaju sjedište u SAD – u, a to su redom: Apple, UnitedHealth Group, Berkshire Hathaway i CVS Health. A bave se tehnologijom, pružaju financijske, usluge osiguranja te zdravstvene usluge.

Trinaest novih kompanija po prvi se put našlo na Fortune Global 500 listi u 2024. godini i one odražavaju sve veću svjetsku potražnju za umjetnom inteligencijom i lijekovima za mršavljenje. Među njima su proizvođač čipova Nvidia koji se trenutno nalazi na 222.

mjestu i farmaceutska tvrtka Novo Nordisk na 469. mjestu. Upravo ovo ukazuje na to koliko se tržišta i svijet brzo mijenjaju, a multinacionalne kompanije idu ukorak s tim promjenama. Moderne kompanije imaju sposobnost prepoznati kakve su želje i potrebe modernih potrošača što je od iznimne važnosti za poslovanje istih na obostrano zadovoljstvo.

2.4. Izazovi s kojima se susreću multinacionalne kompanije u međunarodnom poslovanju

Multinacionalne kompanije suočene su s izazovom razvoja svog poslovanja u veoma promjenjivom okruženju. One, prije no što izađu na međunarodno tržište moraju utvrditi koje su njihove sposobnosti, ali i slabosti te istražiti i analizirati tržište kako bi utvrdile potencijalne izazove s kojima će se susresti. A to je tek početak izazova koje kompanije imaju na putu do uspjeha na stranim tržištima. Budući da ovakve kompanije posluju u različitim zemljama, one bivaju suočene s nizom problema koju stvaraju prepreku njihovom napretku kao što su zakoni, politički uvjeti, kultura te zemlje i slično. Važno je prihvatiti da različite zemlje imaju različite pristupe poslovnom svijetu i da se multinacionalne kompanije moraju prilagoditi različitim uvjetima.⁷

Nadalje, svaki se poslovni subjekt svakodnevno susreće s nizom različitih rizika. Multinacionalne kompanije dodatno su izložene rizicima samim time što posluju na tržištima stranih zemalja. Njihovo je poslovanje, od same pripreme posla pa sve do isporuke robe, popraćeno donošenjem rizičnih odluka. Rizike s kojima se susreću multinacionalne kompanije moguće je podijeliti u nekoliko skupina koje su prikazane Grafikonom 2., a to su: svjetski sistemski rizici, rizici promjene svjetskih cijena, rizik zemlje, institucionalni/regulatorni rizici, rizici industrije/konkurencije i rizici projekta.⁸

⁷ UK Essays, „Challenges Faced By The Multinational Companies Business Essay, 2015., Dostupno na: <https://www.ukessays.com/essays/commerce/challenges-faced-by-multinational-companies-commerce-essay.php#citethis>, [pristupljeno: 27.05.2024.]

⁸ Lovrinović, I., op. cit, str. 45.

Grafikon 2. Prikaz sveukupnosti rizika multinacionalnih kompanija

Izvor: vlastita izrada autorice prema podacima preuzetim iz Lovrinović, I., Globalne financije, Zagreb, ACCENT, 2015.

Svjetski sistemski rizici odnose se na političke uvjete i trgovačke režime u zemlji u kojoj multinacionalna kompanija posluje.

U rizike promjene svjetskih cijena spadaju promjene cijene robe, deviznog tečaja, kamatnih stopa i premije rizika. Rizik cijene predstavlja opasnost da dođe do poskupljenja predmeta kupoprodaje, odnosno do promjene ugovorene visine cijene bilo na štetu prodavatelja ili na štetu kupca. Smanjenje rizika cijene može se postići primjenom klizne skale, dogovora o cijenama, vezanja cijena (npr. indeksima ili inflacijskom stopom), terminskih poslova, dugoročnih vanjskotrgovinskih ugovora i dr.⁹

Vrlo važno je spomenuti da se u dinamičnom poslovnom okruženju povećala volatilitnost valute. Oscilacije tečaja značajno utječu na poslovanje i profitabilnost multinacionalnih kompanija pa je stoga glavna zadaća menadžmenta kompanije

⁹ Andrijanić, I. i Pavlović, D., op. cit. str. 211.

utvrditi i upravljati deviznim, odnosno valutnim rizikom.

Tri su glavna oblika izloženosti valutnom riziku poduzeća, a to su:

- transakcijska izloženost,
- translacijska izloženost i
- operativna (ekonomska) izloženost.¹⁰

Transakcijska izloženost mjeri promjene u vrijednosti nepodmirenih obveza nastalih prije promjene deviznog tečaja, ali koje je potrebno podmiriti tek nakon promjene tečaja. Promjena deviznog tečaja valute u kojoj je denominirana bilo koja ugovorna obveza multinacionalne kompanije rezultira izravnim transakcijskim valutnim rizikom tvrtke.

Zatim, translacijska izloženost predstavlja izloženost bilance valutnom riziku i odnosi se na utjecaj valutnih fluktuacija na konsolidirane financijske izvještaje kompanije.

Operativna izloženost, koja se još naziva u ekonomskom izloženošću, mjeri promjenu tekuće vrijednosti poduzeća proizašle iz promjene očekivanog novčanog toka uzrokovanog promjenom deviznog tečaja. Za razliku od prethodne dvije, ovu vrstu izloženosti teško je precizno kvantificirati te je iz tog razloga vrlo zahtjevno njome i upravljati.

Nadalje, jedan od ključnih razloga stvaranja nestabilnosti u poslovanju multinacionalnih kompanija je rizik zemlje. Pod tim pojmom podrazumijeva se politička stabilnost odnosno nestabilnost zemlje u kojoj kompanija posluje. Ukoliko u toj zemlji postoje građanski nemiri ili opasnost od terorizma, rizik je veći. Razne pojave mogu dovesti do povećanog rizika zemlje, kao što su političke promjene, ekonomske fluktuacije i prirodne katastrofe. Prije no što svoje poslovanje prošire u neku zemlju, poželjno je da multinacionalne kompanije analiziraju poreznu politiku i politiku repatrijacije te zemlje.

¹⁰ Moffet, H., Stonehell i A., Eiteman D., Fundamentals of Multinational Finance, Sixth Edition, Pearson, 2017., str. 272.

Zatim, jedan od rizika koji također prijete uspješnom poslovanju multinacionalne kompanije je institucionalni to jest regulatorni rizik. On se ponajprije odnosi na regulatornu stabilnost ili intervencionizam, ali i na provedbu potpisanih ugovora te na pravnu stabilnost. Ovaj rizik proizlazi iz mogućnosti promjene zakona od strane vladajućih ili regulatornih tijela što može negativno utjecati na poslovanje multinacionalne kompanije.

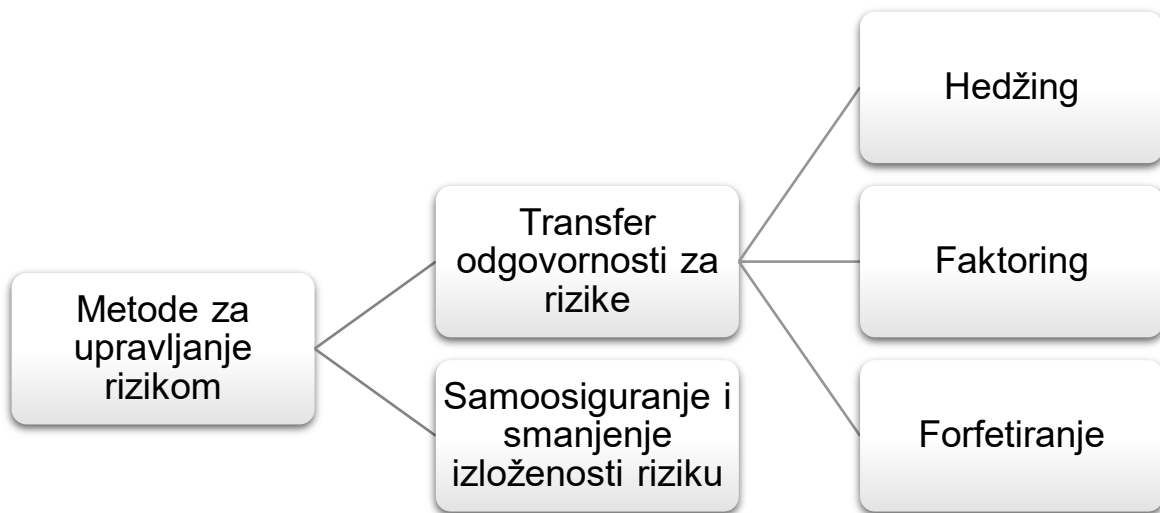
Rizici industrije, odnosno konkurencije podrazumijevaju industrijsku evoluciju zemlje u kojoj multinacionalna kompanija posluje, zatim ponudu i potražnju za proizvodima koje kompanija plasira na tržište, visinu troškova poslovanja, cijene i razvijenost infrastrukture.

Rizici projekata odnose se na pripremu projekta kojeg kompanija želi ostvariti, cjelokupno poslovanje, partnerstvo, ugovorno pregovaranje i razvijen projektni menadžment. Loše poslovne odluke predstavljaju neophodan izazov s kojima se poduzeća susreću u svojem svakodnevnom poslovanju. Ove odluke mogu imati različite uzroke i posljedice, ali obično rezultiraju financijskim gubicima i zbog toga je od velike važnosti procijeniti i vrednovati određeni projekt prije no što se uloži u njega.

2.4.1. Upravljanje rizicima u međunarodnom poslovanju

U suvremenom međunarodnom poslovanju, koje je izrazito dinamično i nepredvidivo, neophodno je upravljati rizicima. Svako poslovanje donosi rizik, međutim poslovanje na međunarodnoj razini donosi dodatni rizik zbog drugačijih zakona, političkih uvjeta, kulture i slično. Multinacionalne kompanije moraju vrlo detaljno analizirati rizike s kojima mogu biti suočene te odabrati najučinkovitiju metodu za upravljanje rizikom jer efektivno upravljanje rizicima pridonosi povjerenju da će izvršene transakcije biti sigurne, da će kupljena roba biti isporučena i da osobni podaci neće biti uništeni ili zloupotrijebljeni. Metode koje multinacionalne kompanije koriste za upravljanje rizicima prikazane su u nastavku.

Grafikon 3. Prikaz metoda za upravljanje rizikom

Izvor: vlastita izrada autorice prema podacima preuzetim iz Lazibat, T. et al., Međunarodno poslovanje, Zagreb: Sveučilište u Zagrebu, 2020., str. 411.

Metoda samoosiguranja odnosi se na pristup u kojemu multinacionalna kompanija sama preuzima odgovornost za pokriće rizika bez korištenja usluga trećih strana. Ovo je vrlo privlačna metoda upravljanja rizikom iz razloga što kompanija, umjesto plaćanja premije osiguranja, štedi novac te ga koristi na pokrivanje eventualnih financijskih gubitaka koji mogu nastati zbog rizika poslovanja.¹¹

Zatim, transfer odgovornosti za rizike označava metodu upravljanja rizikom kod koje se rizik prenosi na treću stranu. Točnije, multinacionalna kompanija kupuje osiguranje od osiguravajućeg društva koje joj pruža zaštitu od eventualnih financijskih gubitka koji zbog rizika mogu nastati.¹²

Nadalje, hedžing podrazumijeva metodu upravljanja rizikom koju multinacionalne

¹¹ Kenton, W., „Self-Insure: Definition, Examples, Pros & Cons“, Investopedia, 2021., Dostupno na: <https://www.investopedia.com/terms/s/self-insure.asp>, [pristupljeno: 21.09.2024.]

¹² Corporate Finance Institute, „Risk transfer“, Dostupno na: <https://corporatefinanceinstitute.com/resources/career-map/sell-side/risk-management/risk-transfer/>, [pristupljeno: 21.09.2024.]

kompanije koriste kako bi zaštitile imovinu od potencijalnih gubitaka. Kod ove metode, multinacionalna kompanije zauzima određenu financijsku poziciju kroz ulaganje u imovinu, ugovore ili financijske derivate, čija će se vrijednost kretati u suprotnom smjeru od trenutne izloženosti, s ciljem neutralizacije mogućih financijskih gubitaka.¹³

Factoring predstavlja financijski i pravni posao u kojem faktor kupuje potraživanja za prodanu robu ili izvršenu uslugu od klijenata prije dospjeća za naplatu, a na temelju ugovora o faktoringu, što im omogućava poboljšanje likvidnosti. Ono ustvari predstavlja oblik alternativnog kratkoročnog financiranja na temelju prodaje kratkoročne imovine.¹⁴

Forfetiranje, odnosno forfeiting postaje sve zastupljenija metoda upravljanja rizikom u međunarodnom poslovanju. „Njime se financiraju izvoznici na način da financijska ili nefinancijska institucija otkupi kratkoročna ili srednjoročna potraživanja izvoznika bez prava regresa prema prethodnom vjerovniku (izvozniku).“¹⁵ Tom metodom eliminiraju se rizici neplaćanja od strane uvoznika u situacijama u kojima je uvoznik procijenjen rizičnim za neosiguranu odgodu plaćanja.

¹³ Investopedia Team, „Hedge Definition and How It Works in Investing“, Dostupno na: <https://www.investopedia.com/terms/h/hedge.asp>, [pristupljeno: 21.09.2024.]

¹⁴ Kereta, J., Karlušić, L. i Gogolja, J., Faktoring kao instrument osiguranja rizika naplate potraživanja, ET2eR vol. V, br. 1, 2023., str. 33., Dostupno na: <https://hrcak.srce.hr/file/427110>, [pristupljeno: 21.09.2024.]

¹⁵ Vinković Kravaica, A. i Halmi, L., FORFAITING – OBLIK NAPLATE INOZEMNIH POTRAŽIVANJA, Zbornik Veleučilišta u Karlovcu, Vol. 2 No. 1, 2012., str. 167., Dostupno na: <https://hrcak.srce.hr/file/130669>, [pristupljeno: 21.09.2024.]

3. PRIJEVARE U MEĐUNARODNOM POSLOVANJU

Budući da je u današnje vrijeme, poslovanje multinacionalnih kompanija poprimilo globalne razmjere, one se sve više nalaze na meti prevaranata koji žele na neetičan način ostvariti zaradu. Osim toga, kako bi porezno opterećenje bilo što manje, a dobit što veća, multinacionalne kompanije nerijetko razvijaju strategije kako bi to i postigle. Uzimajući u obzir da se njihova aktivnost odvija na mnogo različitih tržišta diljem svijeta, jasno je da postoji veća mogućnost za razne prijevare pa čak i kriminalne aktivnosti koje za cilj imaju stvaranje što veće zarade.

3.1. Vrste prijevara u međunarodnom poslovanju

Korporativna prijevara odnosi se na sve nezakonite aktivnosti koje poduzima pojedinac ili tvrtka, a koje se izvode na neetičan način ili na nepošten način kako bi zaradili. Negativni efekti ovakvih prijevara mogu biti ozbiljni uključujući gubitak novca za dioničare, štetu reputaciji tvrtke i pravne probleme. Korporacijske prijevare raširen su problem za poduzeća širom svijeta, a uključuju mnoštvo različitih nezakonitih aktivnosti s ciljem stjecanja novca.

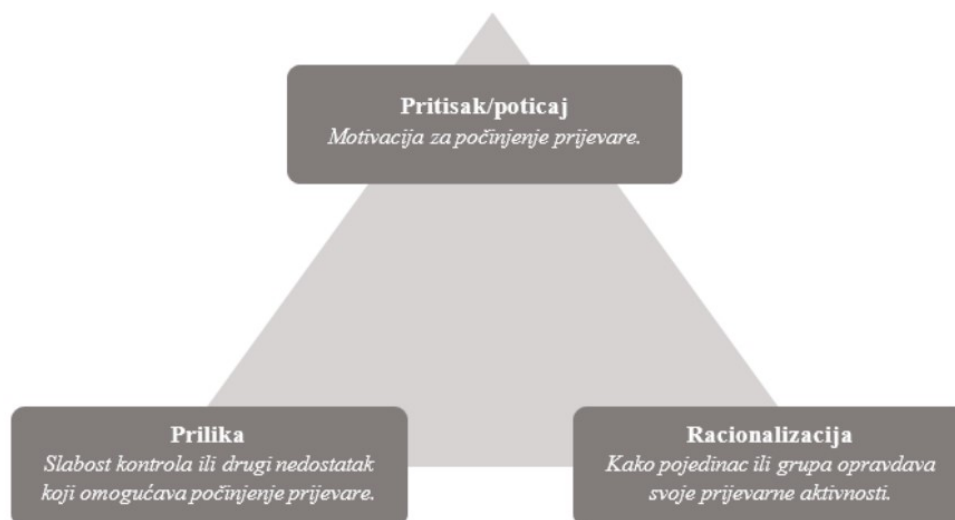
Kombinacija triju čimbenika povećava rizik počinjenja prijevara, pa tako i onih u međunarodnom poslovanju. Ti čimbenici odnose se na:

- pritisak ili poticaj za počinjenje prijevara,
- priliku za počinjenje prijevara i
- sposobnost racionalizacije prijevarne aktivnosti.¹⁶

Navedena tri faktora čine „trokut prijevara“ koji je prikazan na Slici 1. Svaki od tih faktora doprinosi stvaranju uvjeta u kojima pojedinci mogu uvidjeti priliku za počinjenje prijevara.

¹⁶ Halar, P., Ježovita, A., Tušek, B., Profesionalne prijevare u suvremenom dobu: stanje, uzroci i posljedice, Zbornik radova Ekonomskog fakulteta Sveučilišta u Mostaru Vol. , No. 28, 2022, str. 112.

Slika 1. Trokut prijevare

Izvor: Halar, P., Ježovita, A., Tušek, B., *Profesionalne prijevare u suvremenom dobu: stanje, uzroci i posljedice*, Zbornik radova Ekonomskog fakulteta Sveučilišta u Mostaru Vol. , No. 28, 2022., str. 112.

Pritisak, odnosno poticaj za počinjenje prijevare može nastupiti kada je menadžment kompanije pod pritiskom da mora postići određene financijske rezultate jer ga u suprotnom očekuju značajne posljedice. Prilika koja olakšava počinjenje prijevare može se objasniti situacijom kada pojedinac smatra da je sposoban efikasno izbjeći sustav interne kontrole bilo zbog njegove pozicije u kompaniji ili zbog činjenice da zna određene nedostatke unutar sustav interne kontrole. Stoga, najčešći uzroci koji dovode do prijevare su loše oblikovane, implementirane i provođene interne kontrole te neučinkovit proces korporativnog upravljanja. Po počinjenju prijevare, određeni pojedinci racionaliziraju svoj čin. Neki od njih imaju stav i karakter koji im dopuštaju svjesno počinjenje nemoralnog djela, a neki poštenu pojedinci također su u stanju počiniti prijevare ukoliko se na njih nameće dovoljno pritiska.¹⁷

¹⁷ Halar, P., Ježovita, A., Tušek, B., *Profesionalne prijevare u suvremenom dobu: stanje, uzroci i posljedice*, Zbornik radova Ekonomskog fakulteta Sveučilišta u Mostaru Vol. , No. 28, 2022, str. 113.

U sljedećim poglavljima pojašnjene su samo neke od prijevара u poslovanju, a to su:

- Pranje novca,
- Porezna utaja i međunarodno izbjegavanje plaćanja poreza,
- Prijevара u financijskim izvješćima,
- Internetske prijevare.

Problematika pranja novca postaje sve zastupljenija u suvremenom financijskom svijetu. Ono je prisutno i na nacionalnoj, ali i na međunarodnoj razini. Uz pranje novca vrlo često su povezani i organizirani kriminal i financiranje terorizma što ozbiljno ugrožava transparentnost, integritet i sigurnost financijskih tokova. Osim klasičnog pranja novca, razvoj interneta pružio je nove mogućnosti pranja novca pa se je pojavio i tzv. *cyberlaundering* koji podrazumijeva prijenos novca putem interneta.¹⁸

Nadalje, mnoge kompanije pokušavaju što manje novca odvojiti za podmirenje poreznih obveza pa nerijetko zakonita utaja poreza pribjegne u onu nezakonitu. S ciljem manjeg poreznog opterećenja, poslovni subjekti se služe manjkavostima u zakonu te na taj način snižavaju iznos porezne obveze. Multinacionalne kompanije su sve više počele koristiti porezne oaze kao mjesta niskih troškova financijskog posredovanja. Međutim, unatoč brojim prednostima koje oaze nude, one su također pogodovale rastu broja prijevара, utaje poreza, pranja novca i sličnih nezakonitih aktivnosti.

Sljedeća nezakonita aktivnost odnosi se na lažiranje financijskih izvještaja koje podrazumijeva namjerno mijenjanje ili izostavljanje ključnih financijskih podataka. Za cilj ima stvoriti lažnu sliku o poslovanju kompanije te na taj način zavarati investitore, partnere, kreditne službenike ili regulatorna tijela. Ono iza sebe ima dugu povijest, ali otkriće svake nove prijevare ovakvog tipa donese mnogo iznenađenja. Budući da do ovakve vrste prijevара dolazi zbog prijevare menadžmenta, kompanije trebaju imati efikasnije sustave interne kontrole, ali i razna softverska rješenja koja će olakšati detekciju i prevenciju prijevара.

Internet iz dana u dan mijenja aspekte ljudskih života uključujući način poslovanja

¹⁸ Lovrinović, I., op. cit, str. 519.

kompanija odnosno način na koji se vrši komunikacija i kako se odvija proces prijenosa informacija. Sukladno s time, javlja se mogućnost i malverzacija putem interneta koje za cilj imaju ugroziti poslovanje, ukrasti podatke ili nešto slično. Unatoč činjenici da tehnologija ekstremno brzo napreduje, ljudski faktor je taj čija mašta smišlja niz prijevara koje zadaju probleme normalnom poslovanju multinacionalnih kompanija. Kako je izjavio Joseph Wells, osnivač i predsjednik Udruženja ovlaštenih istražitelja prijevara: „Prijevaru ne izvode računovodstveni sustavi ni računala. Izvode je ljudska živa bića koje se izvana ne razlikuju ni od vas ni od mene.“¹⁹

3.1.1. *Pranje novca*

Proces ekonomske globalizacije ima čitav niz pozitivnih strana kao što je sve veća integracija nacionalnih gospodarstava širom svijeta. Međutim, globalizacija je također omogućila da se tzv. prljavi novac integrira u financijski sustav. Prljavi novac se naziva tako iz razloga što je on stečen raznim ilegalnim aktivnostima, kao što su financijske prijevare, trgovina drogom, oružjem, ljudima i slično. Navedene ilegalne aktivnosti donose vrlo veliku zaradu, međutim takvom novcu bi nadzorna tijela vrlo lako ušla u trag te ga je potrebno „oprati“. „Pojam pranja novca nužno podrazumijeva zataškavanje podrijetla nezakonitog novca kako bi se učinio zakonitim i tako vratio u gospodarstvo.“²⁰

Pranje novca ne predstavlja pojedinačan čin već je to proces koji se može podijeliti u tri faze koje su prikazane i na Slici 2., a to su:

1. faza polaganja novca,
2. faza raslojavanja novca i
3. faza integracije novca.²¹

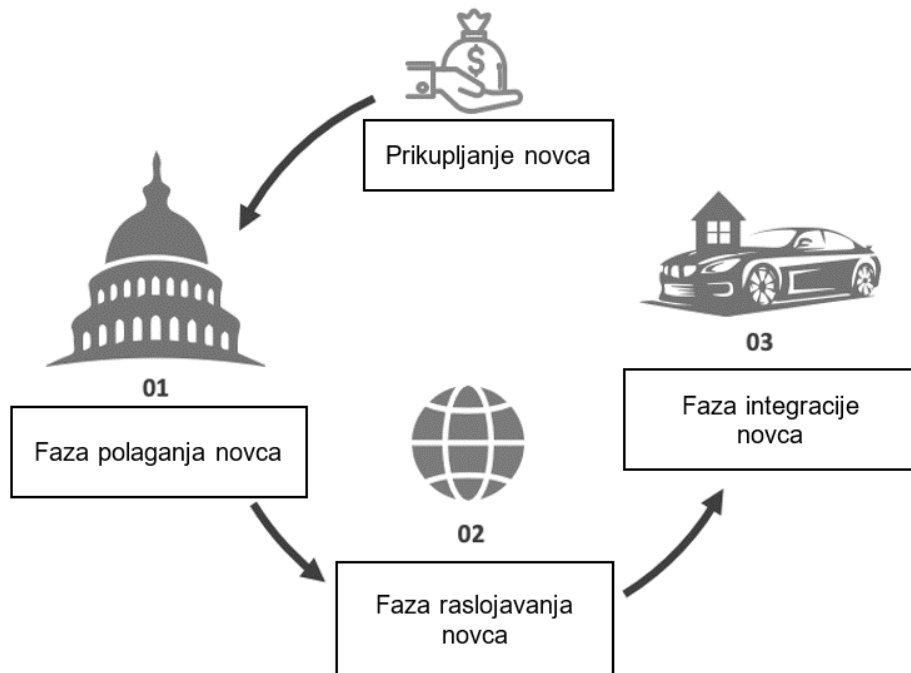
Iako postoje ove tri faze, one se u praksi vrlo često preklapaju, legalno stečen novac se miješa s ilegalno stečenim u svim fazama, a može se dogoditi da se neka faza i preskoči.

¹⁹ Rezaee, Z. i Riley, R., *Prijevara u financijskim izvještajima: sprječavanje i otkrivanje*, drugo izdanje, Zagreb, MATE, 2014., str. 303.

²⁰ Cindori S. et al., *Sustav sprječavanja pranja novca, Nove prijetnje globalnoj sigurnosti*, Zagreb, Pravni fakultet Sveučilišta u Zagrebu, 2020., str. 1.

²¹ Zorić A., „Sprječavanje pranja novca i financiranja terorizma u Republici Hrvatskoj“, *Acta Economica Et Turistica*, Vol. 9 No. 1, 2023.

Slika 2. Tri faze procesa pranja novca

Izvor: vlastita izrada autorice prema podacima preuzetim iz Zorić A., Sprječavanje pranja novca i financiranja terorizma u Republici Hrvatskoj, Acta Economica Et Turistica, Vol. 9 No. 1, 2023.

Prva faza, odnosno polaganja novca, najvažnija je i najrizičnija u cijelom procesu jer se ovim činom vrlo lako može otkriti porijeklo novca budući da je ova faza najbliže povezana s ilegalnim aktivnostima kojima je novac nezakonito stečen. U ovoj fazi se sva stečena sredstva, najčešće u obliku gotovog novca, nastoje ubaciti u financijski sustav ili pak upotrijebiti kao sredstvo plaćanja pri stjecanju različitih vrijednosti. U ilegalnim aktivnostima uobičajeno se koristi gotovina kako bi se što teže identificiralo subjekte koji sudjeluju u takvim aktivnostima. Stoga, takav se novac ne može slobodno koristiti zbog mogućnosti otkrivanja počinitelja, a i velika količina gotovine izaziva sumnju te ju je potrebno, što je prije moguće, iz tog oblika pretvoriti u drugi, koji je prikladniji za daljnje korištenje. Također, ovo je i za počinitelja najrizičniji korak budući da su u većini zemalja banke i financijske institucije dužne prijaviti svaku veću ili sumnjivu transakciju.

Druga faza pod nazivom raslojavanje novca podrazumijeva premještanje sredstava

kroz financijski sustav kako bi se ona što više udaljila od ilegalnog izvora i dobila dojam anonimnosti. To se najčešće postiže velikim brojem transakcija unutar i izvan zemlje jer kroz što više transakcija i zemalja sredstva prolaze, to je teže otkriti izvor. Najčešće tehnike koje se koriste u ovoj fazi jesu: krijumčarenje valute, korištenje export – import poduzeća, mijenjanje valute, manipulacija računima, poslovanje preko poreznih oaza i slično.²²

Posljednja treća faza poznata kao faza integracije novca odnosi se na integriranje sredstava u financijski sustav gdje dolazi do miješanja s legitimnim sredstvima. Na taj se način znatno otežava otkrivanje „priljavog“ izvora sredstava što je ustvari i cilj ovog procesa. Sredstva se u ovoj fazi legitimno reinvestiraju u ekonomiju. Dakako, dio sredstava se troši na osobnu potrošnju počinitelja koji većinom ulaže u nekretnine, pokretnine ili luksuznu imovinu kako ne bi privukli pažnju poreznih vlasti.

U ovoj fazi procesa najpopularnije metode perača novca su:

- Osnivanje anonimnih kompanije u državama u kojima je zajamčena tajnost. Na taj način perači mogu sebi davati zajmove iz opranog novca tijekom legitimne transakcije.
- Slanje lažnih izvožno-uvoznih računa iz jednog poduzeća u jednoj zemlji u drugo poduzeće u drugoj zemlji, a fakture koristi u svrhu dokazivanja porijekla novca bankama i financijskim institucijama.
- Prebacivanje novca zakonitoj banci iz banke koja je u vlasništvu perača.²³

Pranje novca postalo je svjetski problem koja sprječava gospodarski razvoj nacionalnih gospodarstva koja su vrlo ranjiva u tom pogledu. Ono ponajprije ugrožava financijski sektor i stabilnost financijskih institucija te ima brojne ekonomske i socijalne posljedice pa je iz tog razloga neophodan učinkovit okvir za borbu protiv pranja novca. Uz sveprisutnu digitalizaciju i modernizaciju svih gospodarskih sektora, pa tako i financijskog, od velike je važnosti raditi na tehnologiji koja će pružiti nove metode za prijevremeno otkrivanje i suzbijanje financijskog kriminala kako bi se mogućnost pranja novca svela na minimalnu razinu.

²² Iljkić, D., Pranje novca u domaćem i stranom zakonodavstvu, *Financije i pravo*, vol 3., no 1., 2015., str. 38.

²³ Katušić-Jergović, S., Pranje novca (pojam, karakteristike, pravna regulativa i praktični problemi), *Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu*, Vol. 14 No. 2, 2007., str. 623.

3.1.2. Porezna utaja i međunarodno izbjegavanje plaćanja poreza

Porezni obveznici, poglavito velike kompanije, nastoje što je više moguće, smanjiti svoja davanja. Kako bi to postigli na raspolaganju su im dva načina, legalno odnosno prihvatljivo izbjegavanje poreza (tax avoidance) i nelegalno, kažnjivo izbjegavanje poreza poznato kao porezna utaja (tax evasion) koje za sobom nužno povlači sankcije. Kad je riječ o legalnom izbjegavanju poreza, porezni obveznici nastoje, što je više moguće, smanjiti svoje izdatke, ali sve u skladu sa zakonskim regulativama. Da bi to postigli, od velike je važnosti dobro poznavati porezne zakone, ali i njegove manjkavosti. Danas, velike kompanije svoje investicije prenose u zemlje s manjim poreznim opterećenjem i na taj način osiromašuju matičnu državu koja se suočava s gubitkom prihoda. U međunarodnom poslovanju, porezni obveznici izbjegavaju plaćanje poreza iskorištavajući različitost poreznih sustava u drugim zemljama. Iz tog razloga, brojne zemlje reformiraju svoj porezni sustav kako bi postigne konkurentne prednosti i privukle poslovne subjekte. Na taj su način nastala porezna utočišta, odnosno porezne oaze.

Porezna oaza ili offshore financijski centar svaka je država odnosno područje koje nudi minimalne porezne obveze stranim pojedincima i tvrtkama. Porezne oaze ne zahtijevaju da poduzeća posluju izvan svoje zemlje niti da pojedinci imaju prebivalište u svojoj zemlji kako bi ostvarili porezne olakšice. One su postale ključ uspjeha u međunarodnom poslovanju iz razloga što povećavaju dostupnost kredita i potiču konkurentnost domaćih bankarskih sustava.

Godine 1998. Organizacija za ekonomsku suradnju i razvoj (OECD) dala je niz faktora za identifikaciju poreznih oaza, a neki od najčešćih su:

- nikakav ili nominalni porez na relevantni prihod,
- nedostatak učinkovite razmjene informacija,
- nedostatak transparentnosti i
- nema značajnijih aktivnosti.²⁴

²⁴ Corporate Finance Institute, „Tax Haven“, Dostupno na: <https://corporatefinanceinstitute.com/resources/economics/what-is-tax-haven/>, [pristupljeno: 14.06.2024.]

Kako bi zemlje privukle što već broj kompanija da svoje poslovanje obavljaju kod njih, sve više ih se odlučilo prihvatiti upravo naziv porezne oaze. Da bi se što više istaknule i bile prepoznate kao idealno mjesto za poslovanje, mnoge od njih danas ili nemaju nikakva porezna opterećenja ili su ona vrlo niska. Shodno tome, porezna utočišta moguće je podijeliti na četiri vrste, a to su:

- „porezna utočišta bez poreza,
- porezna utočišta s porezima samo na lokalne primitke,
- porezna utočišta s niskim porezima i
- posebna porezna utočišta.“²⁵

Prva vrsta poreznih utočišta bez poreza podrazumijeva, kako i samo ime govori, zemlje u kojima ne postoji nikakva vrsta poreza na dobit. Unatoč činjenici da nema poreza, tvrtke su dužne platiti naknade pri ispunjavanju prijave i povezanih regulativnih poslova. Ovakve zemlje imaju idealne uvjete za osnivanje multinacionalnih kompanija, a uz to godišnje pristojbe koje tvrtke plaćaju u apsolutnim svotama nisu ovisne o ostvarenoj dobiti i zamjenjuju klasičan porez na dobit. U porezna utočišta takvih karakteristika ubrajaju se Bahami, Bermuda i Kajmanski otoci.²⁶

Zatim, porezna utočišta s porezima samo na lokalne primitke odnose se na zemlje u kojima se dohodak fizičkih osoba, odnosno dobit pravnih osoba, oporezuje isključivo ako je on stečen iz domaćih izvora. Bilo kakav primitak ostvaren u inozemstvu, oslobođen je oporezivanja. Primjeri ovakvih utočišta su Hong Kong, Irska, Panama i Gibraltar.

U poreznim utočištima s niskim porezima dobit pravnih osoba, bez obzira je li ona ostvarena iz domaćih izvora ili u inozemstvu, oporezuje se relativno niskim poreznim stopa u usporedbi s drugim zemljama. Ključna prednost ovakvog tipa utočišta je postojanje mnogobrojnih ugovora o izbjegavanju dvostrukog oporezivanja pomoću kojih lokalne kompanije nastoje umanjiti iznos zadržanog poreza na prihode koji su ostvareni u zemljama s visokim poreznim stopama sa kojima su potpisani ugovori. Primjeri za ovaj tip poreznog utočišta su Barbados, Britanski djevičanski otoci, Cipar,

²⁵ Nikolić, N., Financijske oaze globaliziranog svijeta, Ekonomska misao i praksa, Vol. 12 No. 2, 2003., str. 254.

²⁶ Ibidem, str. 255.

Nizozemski Antili i Malta.

Posebna porezna utočišta odnose se na zemlje čiji se porezni sustav ne razlikuje od poreznog sustava u drugim zemljama, ali zakon u tim zemljama osigurava poseban tretmana za pojedine modele tvrtki kao što su, primjerice, međunarodne poslovne kompanije koje su oslobođene plaćanja poreza. Primjeri takvih zemalja su Austrija, Nizozemska, Lihtenštajn, SAD, Luksemburg i Velika Britanija.

Tablica 4. Popis 50 zemalja koje se pojavljuju u različitim popisima poreznih oaza prema teritoriju na kojem se nalaze

Karibi	Anguilla, Antigua i Barbuda, Aruba, Bahami, Barbados, Britanski Djevičanski otoci, Kajmanski otoci, Dominikanska Republika, Grenada, Montserrat, Nizozemski Antili, Sveti Kristofor i Nevis, Sveta Lucija, Sveti Vincent i Grenadini, otoci Turks i Caicos, Djevičanski otoci SAD-a
Srednja Amerika	Belize, Kostarika, Panama
Istočna Azija	Hong Kong, Macao, Singapur
Europa	Andora, Kanalski otoci (Guernsey i Jersey), Cipar, Gibraltar, Otok Man, Irska, Lihtenštajn, Luksemburg, Malta, Monako, San Marino, Švicarska
Indijski ocean	Maldivi, Mauricijus, Sejšeli
Srednji istok	Bahrein, Jordan, Libanon
Srednji Atlantik	Bermuda
Tihi ocean	Otoci Cook, Maršalovi otoci, Samoa, Nauru, Tonga, Vanuatu
Zapadna Afrika	Liberija

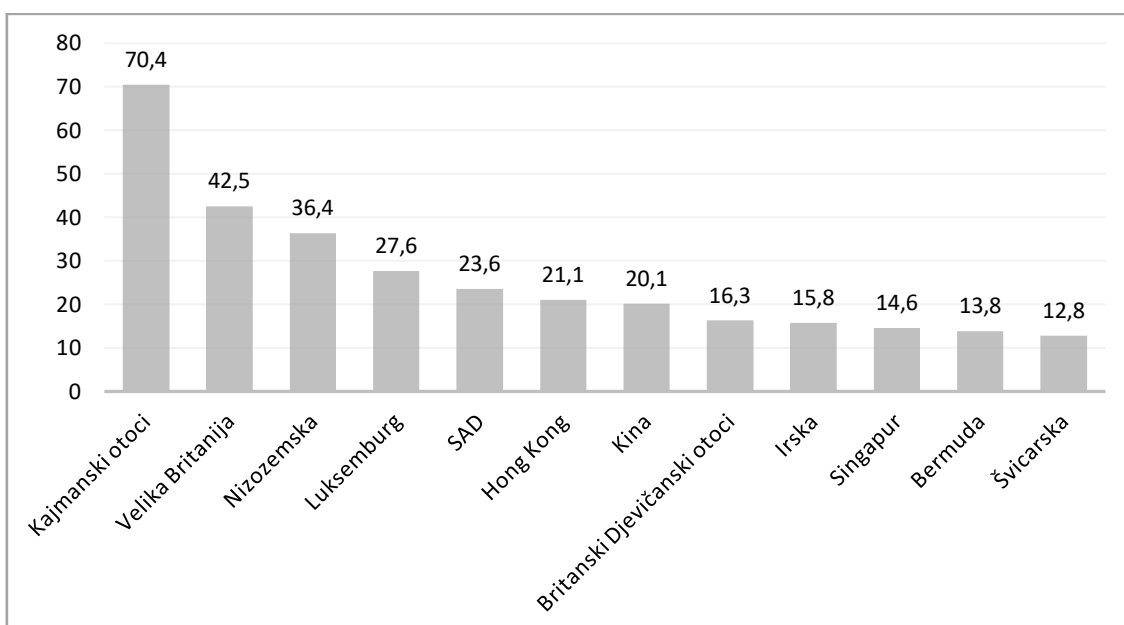
Izvor: vlastita izrada autorice prema podacima preuzetim iz Gravelle, J., Tax Havens: International Tax Avoidance and Evasion, Congressional Research Service, 2022., Dostupno na: <https://crsreports.congress.gov/product/pdf/R/R40623/25> [pristupljeno:

15.06.2024.]

Tablica 4. prikazuje popis od 50 poreznih oaza koje se pojavljuju u velikom broju različiti popisa koji su se formirali tijekom godina. Popis uključuje najpoznatije porezne oaze koje su podijeljene po područjima kojima pripadaju.

Nadalje Grafikonom 4. dan je i prikaz zemalja koje su glavni krivci za najveće porezne gubitke drugih država u 2020. godini.

Grafikon 4. Popis zemalja odgovornih za najveće godišnje porezne gubitke drugih zemalja i iznosi gubitka izraženi u milijardama USD u 2020. godini

Izvor: vlastita izrada autorice prema podacima preuzetim iz Armstrong, M., The Biggest Facilitators of Global Tax Abuse, Statista, 2020., Dostupno na: <https://www.statista.com/chart/23561/facilitators-of-global-tax-abuse/>, [pristupljeno: 15.06.2024.]

Kajmanski otoci odgovorni su za najveće globalne porezne gubitke. Druge poznate porezne oaze poput Luksemburga i Britanskih Djevičanskih otoka također su prisutne na vrhu ove liste, ali je Ujedinjeno Kraljevstvo ono koje se najviše približilo Kajmanskim otocima s ukupno 42,5 milijardi dolara – deset posto ukupnih svjetskih gubitaka.

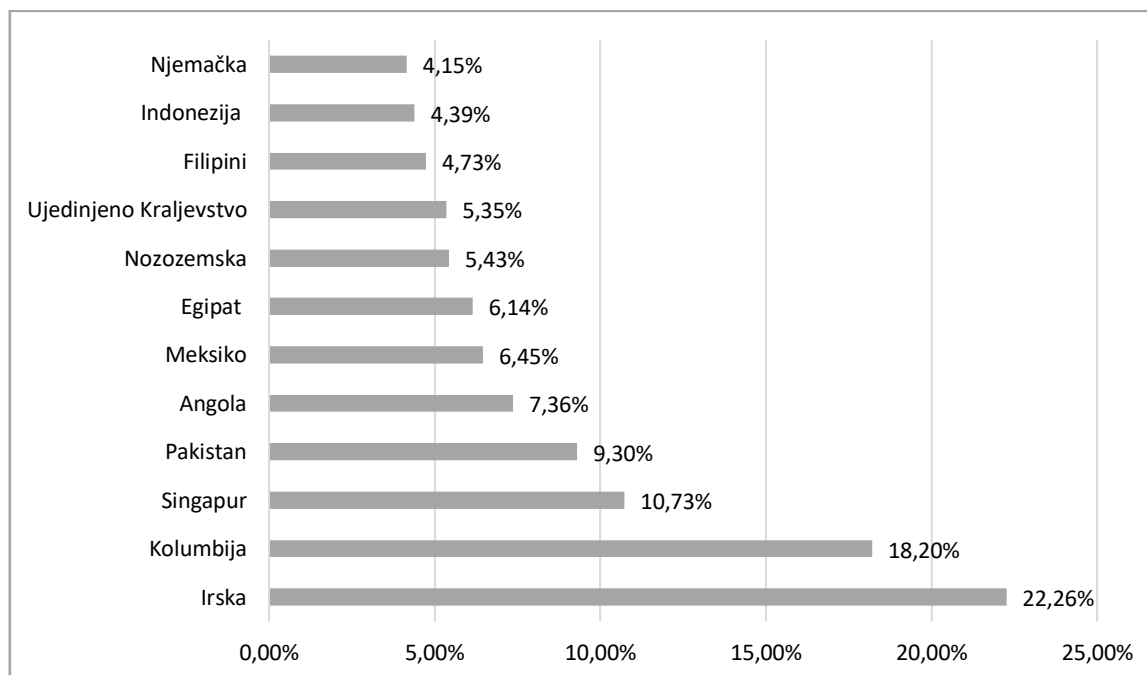
S druge strane, postoji i nelegalno izbjegavanje poreza, odnosno utaja poreza. Vrlo je tanka granica između legalnog izbjegavanja poreza i njegove utaje. Razlikuju se dvije vrste nezakonite porezne utaje, a to su:

- potpuna ili totalna porezna utaja i
- djelomična ili parcijalna porezna utaja.

Potpuna porezna utaja javlja se kada porezni obveznik ne prijavi cjelokupan iznos ostvarene zarade na koju mora platiti porez, a djelomična utaja nastaje u slučaju kada obveznik prijavljuje samo dio zarade kako bi smanjio poreznu obvezu. Zbog takvih aktivnosti, porezna tijela imaju nepotpune ili lažne podatke o prihodima i imovini svojih obveznika.

U nastavku je prikazan Grafikon 5. s popisom zemalja koje zbog utaje poreza svojih kompanija gube najviše prihoda. Na prvom mjestu nalazi se Irska koja čak 22,26% od ukupnih poreznih prihoda izgubi zbog utaje poreza.

Grafikon 5. Popis zemalja koje gube najviše prihoda utajom poreza izraženi kao udio od ukupno prikupljenih poreznih prihoda u 2020. godini

Izvor: vlastita izrada autorice prema podacima preuzetim iz Armstrong, M., *The Countries Losing the Most to Tax Abuse*, Statista, 2020., Dostupno na: <https://www.statista.com/chart/23563/countries-losing-most-to-tax-abuse/>, [pristupljeno: 15.06.2024.]

Utaja poreza vrlo je rijetka u zemljama čiji su porezni sustavi propisi strogi i bez manjkavosti zbog kojih se porezni obveznici upuštaju u nelegalne aktivnosti izbjegavanja poreza. Nadalje, vrlo je važno da zemlje imaju odgovarajuće kontrolne mehanizme te stručan kadar kako bi se ovakve prijevare pravovremeno otkrile i sankcioniralo.

3.1.3. Prijevare u financijskim izvještajima

Financijski izvještaj ključan su „proizvod“ financijskog računovodstva te oni daju strukturiran prikaz financijskoga položaja, uspješnosti poslovanja, novčanih tokova i ostalih informacija koje su korisne interesno utjecajnim skupinama poduzeća. Vrlo je važno da su podaci prikazani u izvještajima istiniti i točni jer u suprotnom kompanija može biti optužena za prijevaru odnosno lažiranje financijskih izvještaja. Definiciju prijevare u financijskim izvještajima ponudilo je Udruženje ovlaštenih ispitivača prijevara (*engl. Association of Certified Fraud Examiners – ACFE*), a ona je sljedeća. „Namjerni promišljeni pogrešni prikaz ili ispuštanje značajnih činjenica ili računovodstvenih podataka koji dovodi u zabludu, a kad se razmatra sa svim raspoloživim informacijama, uzrokuje da čitatelj promijeni ili prepravi svoj sud ili odluku.“²⁷ Ovakvim nezakonitim radnjama nastoji se prikriti stvarno stanje u poslovanju određene kompanije.

Prijevara koja se odnosi na lažiranje financijskih izvještaja ubraja se u prijevaru menadžmenta jer je upravo on odgovoran za prikazivanje istinitih i točnih podataka u financijskim izvještajima. Najčešće vrste prijevara u kompanijama prikazane su Grafikonom 6., a odnose se na prijevare menadžmenta i prijevare zaposlenika. U prve se ubrajaju prijevare u financijskim izvještajima, zlouporaba imovine, podmićivanje i sukob interesa, a u druge krađa poslovnih tajni, novaca ili proizvoda, odnosno zaliha,

²⁷ Rezaee, Z. i Riley, R., op. cit. str. 5.

zatim prijevare prilikom ubiranja prihoda i slično.

Grafikon 6. Prikaz vrsti prijevara u kompanijama

Prijevare	Prijevare menadžmenta	Prijevare u finansijskim izvještajima
		Krivo predstavljanje značajnih činjenica
		Zloupotreba imovine
		Prikrivanje značajnih činjenica
		Protuzakonite radnje
		Podmićivanje
Prijevare zaposlenika		Sukob interesa
		Pronevjera novca ili vlasništva
		Prekršaj fiducijarne dužnosti
		Krađa poslovnih tajni intelektualnog vlasništva
		Protuzakonite radnje

Izvor: vlastita izrada autorice prema podacima preuzetim iz Rezaee, Z. i Riley, R., Prijevare u finansijskim izvještajima: sprječavanje i otkrivanje, drugo izdanje, Zagreb, MATE, 2014., str. 6.

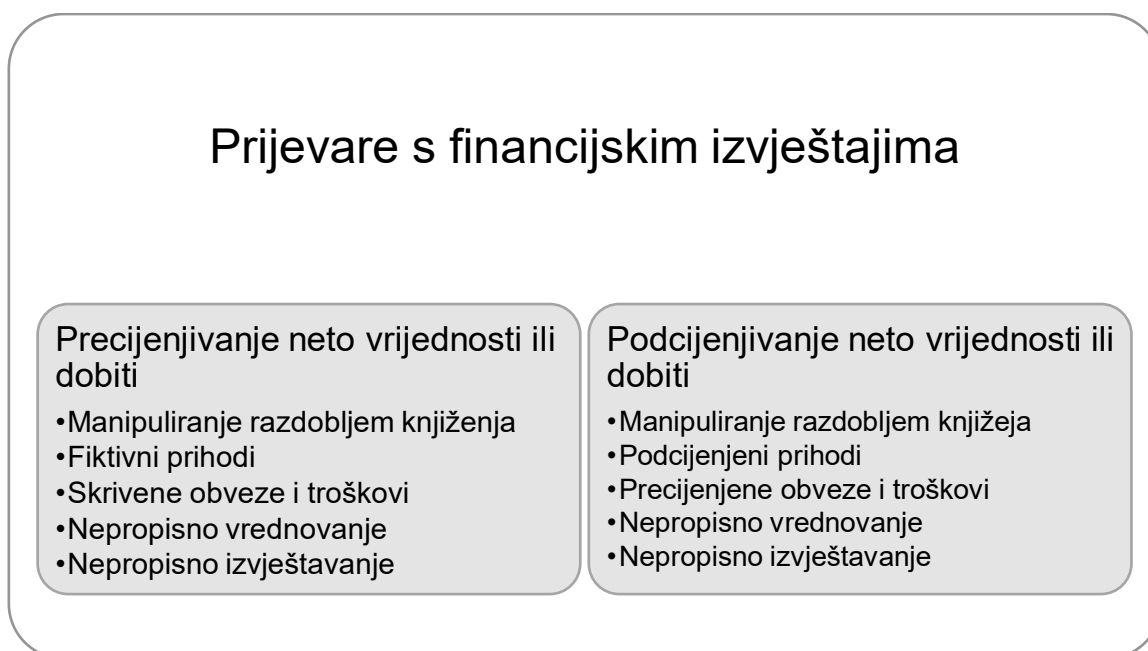
„Prijevare u finansijskim izvještajima može uključivati ove sheme:

- krivotvorenje, izmjenu ili manipuliranje značajnih finansijskih zapisa, popratnih dokumenata ili poslovnih transakcija
- značajne namjerne propuste ili krivo prikazivanje događaja, transakcija, računa ili drugih važnih informacija na temelju kojih se pripremaju finansijski izvještaji,
- namjerna kriva primjena računovodstvenih načela, politika i postupaka korištenih za mjerenje, priznavanje, izvještavanje i objavljivanje ekonomskih događaja i poslovnih transakcija,
- namjerno izostavljanje objava ili prezentiranje neadekvatnih objava glede računovodstvenih načela i politika uz povezane finansijske iznose.“²⁸

²⁸ Ibidem, str. 7.

U praksi je moguće uočiti brojne načine na koje su izvršene prijevare s financijskim izvještajima, a upravo to dovodi do lažne obmanjujuće slike o poslovanju i ekonomskoj i financijskoj snazi promatranog poslovnog subjekta. U nastavku je Grafikonom 7. dat prikaz vrsti prijevara koje se mogu pojaviti kada je posrijedi financijsko izvještavanje.

Grafikon 7. Prikaz prijevara s financijskim izvještajima

Izvor: vlastita izrada autorice prema podacima preuzetim iz Halar, P., Ježovita, A., Tušek, B., Profesionalne prijevare u suvremenom dobu: stanje, uzroci i posljedice, Zbornik radova Ekonomskog fakulteta Sveučilišta u Mostaru Vol. , No. 28, 2022, str. 111.

Prijevara s financijskim izvještajima mogu se podijeliti u dvije skupine, ovisno o tome je li riječ o precjenjivanju ili podcjenjivanju iznosa iskazanih na pojedinim financijskim pozicijama. Prilikom revizije financijskih izvještaja, stručni kadar posebno će pregledati ove pozicije jer će pomoću njih uvidjeti postoji li manipulacija financijskim informacijama. Ukoliko je izvještajem prikazana neočekivano visoka dobit ili pak ta dobit značajno odskače od dobiti kompanije koja posluje u istom području, to ukazuje na moguće nepravilnosti odnosno na lažiranje izvještaja.

Prijevare u financijskim izvještajima vrlo su štetne jer osim što uzrokuju stečaj ili značajne ekonomske gubitke kompanije uključene u te prijevare, ugrožavaju objektivnost revizora i poštenje procesa financijskog izvještavanja. Dakako, negativno utječu i na ekonomski rast i prosperitet nacionalnog gospodarstva, umanjuju povjerenje u tržište kapitala te ga čine manje učinkovitim.²⁹

3.1.4. Internetske prijevare

Osim onih klasičnih, prethodno objašnjenih pojava, u današnje vrijeme kompanije se suočavaju i sa internetskim prijevarama. To je tako ponajprije iz razloga što se većina poslovanja odvija internetskim putem te ono postaje izloženo internetskim prevarantima. Pojava interneta sa sobom je donijela niz dobiti koje su uvelike olakšale komunikaciju i razmjenu sadržaja. Primjerice razvoj društvenih mreža ili e-pošte pojednostavio je komunikaciju između fizičkih osoba, ali je istodobno omogućio i proces komunikacije između poslovnih partnera i kompanija diljem svijeta. S jedne strane, bezbroj mogućnosti za olakšavanje poslovanja, a s druge strane, bezbroj ideja za one čiji je cilj ugroziti poslovanje, ukrasti podatke ili nešto slično. Budući da se Internet ekstremno brzo razvija, većina država nema razrađenu pravnu regulaciju i način kažnjavanja počinitelja, što oni često iskorištavaju.

Računalni kriminalitet podrazumijeva sva kaznena djela koja se tiču računalnih podataka. Vrlo je opasan zbog činjenica da je normalno funkcioniranje društva ovisno o stabilnoj računalnoj mreži. Iz tog razloga, bilo kakvo ozbiljnije ugrožavanje računalne mreže može dovesti do kolapsa egzistencijalno važnih područja, poput komunikacijskog, vojnog, proizvodnog, financijskog, poreznog i slično.³⁰

Pod pojmom računalnog, odnosno kibernetičkog kriminaliteta podrazumijevaju se sve nezakonite radnje koje se izvode korištenjem računala, mreža ili drugih digitalnih kanala s fokusom na napadanje mreža, krađu podataka ili počinjenje prijevare.

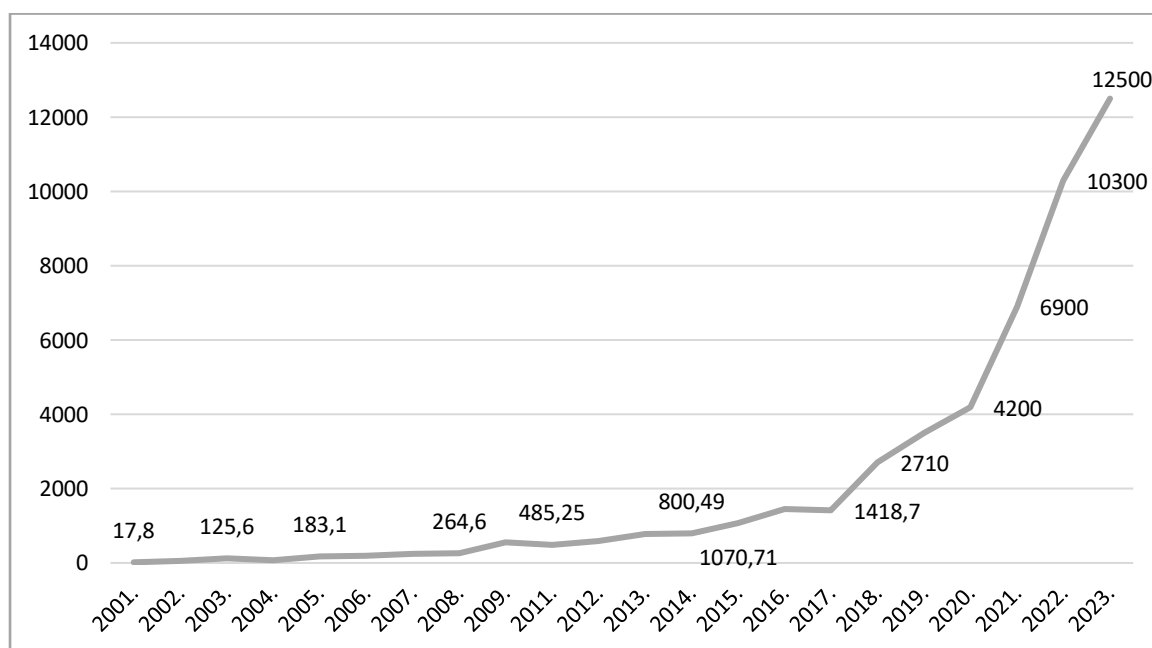
²⁹ Ibidem, str. 8.

³⁰ Vuletić, I. i Nedić, T., Računalna prijevare u hrvatskom kaznenom pravu, Zbornik Pravnog fakulteta Sveučilišta u Rijeci, Vol. 35 No. 2, 2014.

Prema FBI-jevom Izvješću o internetskom kriminalu, troškovi kibernetičkog kriminala u Sjedinjenim Američkim Državama dosegli su 12,5 milijuna dolara u 2023. godini. Također, američka Nacionalna sigurnosna agencija iznijela je podatak da se očekuje da će prosječni godišnji trošak kibernetičkog kriminala u svijetu dosegnuti 23 bilijuna dolara do 2027. godine.³¹

Grafikon broj 8., prikazan u nastavku ukazuje na trend rasta iznosa novčanih šteta od ove vrste kriminala te je evidentno da su procjene Nacionalne sigurnosne agencije za budućnost realne i očekivane.

Grafikon 8. Godišnji iznos novčane štete uzrokovane prijavljenim kibernetičkim kriminalom u SAD-u u razdoblju od 2001. do 2023. godine izražen u milijunima USD

Izvor: vlastita izrada autorice prema podacima preuzetim iz Petrosyan, A., Annual amount of monetary damage caused by reported cybercrime in the United States from 2001 to 2023, Statista, 2024., Dostupno na:

<https://www.statista.com/statistics/267132/total-damage-caused-by-by-cybercrime-in-the-us/>, [pristupljeno: 21.06.2024.]

³¹ Fairlie, M., Cybercrime to Reach \$23 Trillion By 2027: What Can We Do?, Business.com, 2024., Dostupno na: <https://www.business.com/articles/cyber-crime-to-reach-2-trillion-what-can-we-do/#what-techniques-do-cybercriminals-use>, [pristupljeno: 21.06.2024..]

Meta kibernetičkih napada i prijevarena jesu i velike korporacije, pa je onda riječ o korporativnom internetskom kriminalu. Ovakvim napadima na korporacije nastoji se pristupiti programskim sustavima i bazama kako bi se ukralo i prikupilo povjerljive informacije o poslovanju.

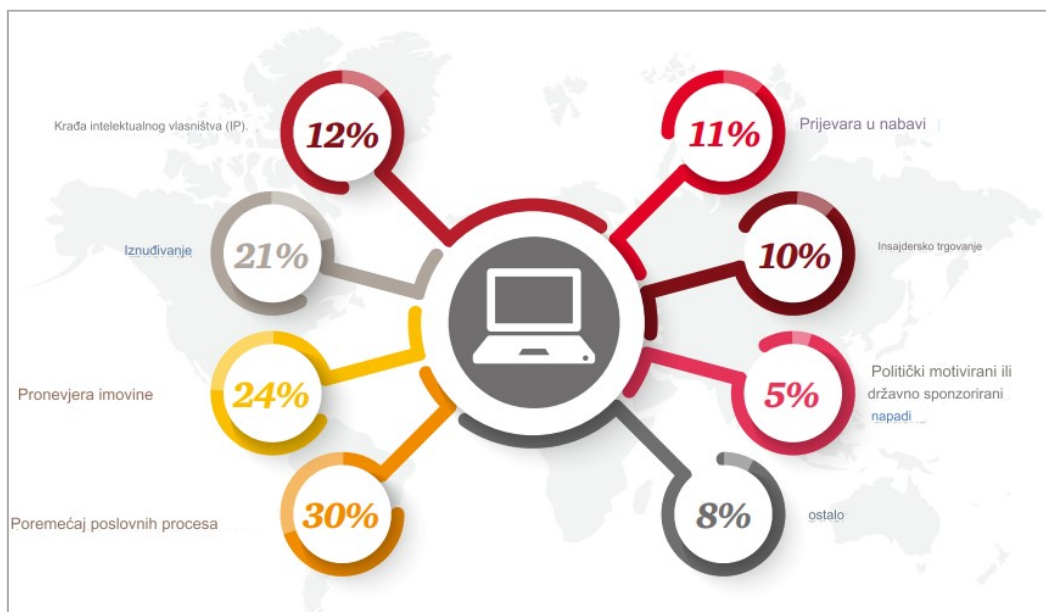
Informacije koje su većinom cilj ovakvih napada moguće je podijeliti u pet kategorija, a to su sljedeće:

- komercijalni podaci koji uključuju poslovne tajne, korporativna preuzimanja, intelektualno vlasništvo te projekte istraživanja i razvoja,
- baze podataka o klijentima jer postoji značajno tržište za osobne i financijske podatke pojedinaca,
- podaci o plaćanju korisnika kao što su podaci o kreditnoj i debitnoj kartici,
- novac i imovina u banci i
- identitet tvrtke.³²

Slikom 3. prikazane su vrste prijevarena učinjenih korištenjem kibernetičkog kriminala. Tu spadaju krađa intelektualnog vlasništva, iznuđivanje, pronevjera imovine, prijevare u nabavi, insajdersko trgovanje i slično.

³² Fairlie, M., Cybercrime to Reach \$23 Trillion By 2027: What Can We Do?, Business.com, 2024., Dostupno na: <https://www.business.com/articles/cyber-crime-to-reach-2-trillion-what-can-we-do/#what-techniques-do-cybercriminals-use>, [pristupljeno: 21.06.2024.]

Slika 3. Vrste prijevara u organizacijama koje su bile žrtve cyber-napada

Izvor: Lavion, D. et. al., *Pulling fraud out of the shadows, Global Economic Crime and Fraud Survey 2018, PwC, str. 20.*

Ovakve situacije mogu ozbiljno ugroziti poslovanje korporacija koje mogu izgubiti ogromne količine novca zbog krađe podataka, neovlaštenih transakcija ili troškova za oporavak i jačanje sustava nakon napada ili povrede podataka. Osim financijskih gubitaka, kibernetički kriminal također može uzrokovati štetu reputaciji, što rezultira gubitkom posla, poteškoćama u pronalaženju novih poslova, gubitkom kupaca i smanjenjem prihoda. Postoje tri najčešće metode kojima se služe osobe koje se bave ovakvom vrstom prijevara, a to su:

- security breaches (narušavanje sigurnosti),
- spear phishing (ciljana mrežna krađa identiteta), i
- social media fraud (prijevara na društvenim mrežama).³³

Narušavanje sigurnosti podrazumijeva svaku aktivnost koja rezultira neovlaštenim pristupom računalnim podacima, aplikacijama, mrežama ili uređajima. Hakeri najčešće uspiju uvjeriti zaposlenika korporacije da im svojevrijem omogućiti pristup željenim

³³ International business guide: What is Corporate Crime?, 2013., Dostupno na: <https://internationalbusinessguide.org/what-is-corporate-cyber-crime/>, [pristupljeno: 24.06.2024]

informacijama. To postižu ili kroz prijete zaposleniku ili pak kroz stvaranje prijateljstva s njime. Isto tako, hakeri su spremni ponuditi i novčanu nagradu zaposleniku kako bi što prije postigli svoj cilj i dobili pristup informacijama.

Zatim, spear phishing je metoda koja cilja najranjivije zaposlenike u korporaciji odnosno njivu e-poštu kako bi hakeri dobili uvid u povjerljive podatke poput računa, podatak o klijentima i slično. Nakon što zaposlenika uspiju uvjeriti da otvori datoteku priloženu u e-mailu, na njegovo računalo instaliraju program pomoću kojega dolaze do željenih podataka.

Naposljetku, prijevara na društvenim mrežama može se pojaviti u raznim oblicima. To može biti jedna od ranije navedenih metoda ili pak može značiti pristup nečijem računu na društvenim mrežama kako bi se na taj način otkrilo koje lozinke ili sigurnosne ključeve zaposlenik koristi.

Zdravstvena industrija daleko je najviše na meti kibernetičkih napada, a slijede je kritična infrastruktura i državne ustanove. U 2023. godini američki Centar za žalbe na internetski kriminal primio je oko 250 pritužbi koje ukazuju na kibernetičke napade u zdravstvenim organizacijama. Drugi najveći viktimizirani industrijski sektor bila je kritična infrastruktura, dok su državne ustanove na trećem mjestu sa 156 pritužbi.³⁴

U današnje vrijeme postoji niz metoda koje korporacije koriste kako bi pokušale izbjeći ove vrste prijevara. Međutim, ključno je da zaposlenici prođu edukaciju kako bi mogli prepoznati manipulaciju od strane hakera jer ipak su ljudi najslabija točka koju prevaranti mogu iskoristiti, a povećanje svjesnosti i usvajanje novih znanja znatno smanjuje šansu da hakeri dobiju ono što žele.

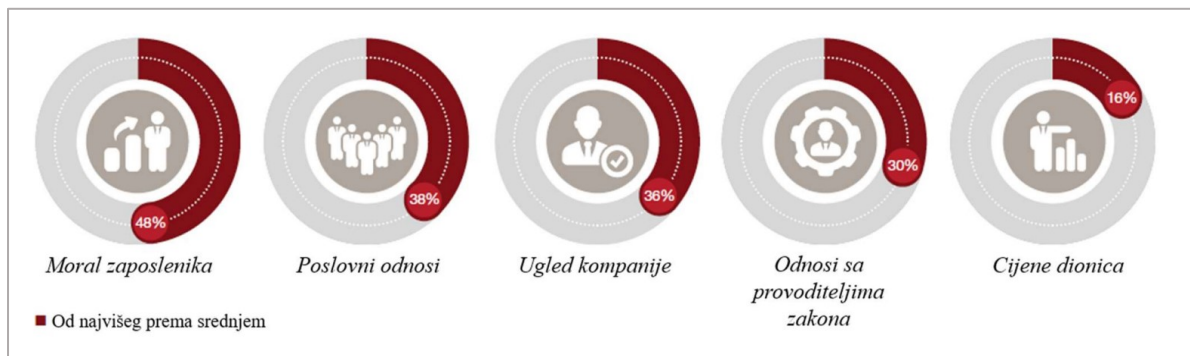
3.2. Učinak prijevara na poslovanje kompanije

Iako se najčešće govori o financijskim gubicima kao glavnoj posljedici prijevara, ona ima i druge dalekosežne posljedice koje ugrožavaju cjelokupno poslovanje kompanije. Osim financijskih gubitaka, kompanija u slučaju prijevare biva suočena i s gubitkom

³⁴ Petrosyan, A., Industry sectors most targeted by ransomware attacks in the United States in 2023, Statista, 2024., Dostupno na: <https://www.statista.com/statistics/1323599/us-most-targeted-industries-by-ransomware-attacks/>, [pristupljeno: 03.07.2024.]

reputacije koji se smatra jednim od najvećih negativnih utjecaja na cjelokupno poslovanje kompanije. Nadalje utječe i na sam moral odnosno etičnost zaposlenika te njihov odnos prema poslu, na kvalitetu poslovnih odnosa sa ključnim partnerima, investitorima i kupcima. Slikom 4. prikazan je upravo utjecaj prijevare na pojedine aspekte poslovanje neke kompanije.

Slika 4. Utjecaj prijevare na sve aspekte poslovanja kompanije

Izvor: Lavion, D. et. al., Pulling fraud out of the shadows, Global Economic Crime and Fraud Survey 2018, PwC, 2018., str. 14.

Istraživanje koje je provela revizorska kuća „PwC“ pokazalo je da prijevara najviše šteti moralu zaposlenika koji pada za 48%. Na drugom mjestu nalaze se poslovni odnosi koji podrazumijevaju odnose s partnerima, investitorima, kreditorima i potrošačima, njima je povjerenje u kompaniju smanjeno za 38%. Sljedeće područje na koje će prijevara znatno utjecati jest ugled, odnosno reputacija kompanije koja se smanjuje za 36%. Nadalje, odnosi sa zakonodavnim tijelima također su narušeni za 30%, dok cijena dionica na burzi u slučaju prijevare pada za 15%.³⁵

Prijevara je najčešće povezana s gubicima. Iako su gubici značajna posljedica, oni su samo dio ukupnog utjecaja koji prijevara ima na poslovanje. Uspješne strategije za sprječavanje prijevare zahtijevaju pristup koji ne uzima u obzir samo financijske gubitke, već gubitak reputacije, utjecaj na poslovne odnose i na odnose sa zakonodavnim i regulatornim tijelima.

³⁵ Lavion, D. et. al., Pulling fraud out of the shadows, Global Economic Crime and Fraud Survey 2018, PwC, 2018., str. 14.

4. ORGANIZACIJE ZA BORBU PROTIV PRIJEVARA

U današnjem složenom i dinamičnom poslovnom okruženju, prijevare postaju sve veća i ozbiljnija prijetnja. Prijevare mogu imati razorne posljedice za kompaniju, financijske sustave, tržišta, ali i cjelokupna gospodarstva. Ne samo da mogu dovesti do značajnih financijskih gubitaka, već mogu narušiti i reputaciju kompanije te stvoriti pravne i regulatorne komplikacije. Kako bi ovakvi scenariji postajali što rjeđi, osnovane su razne organizacije i tijela koje imaju ključnu ulogu u identifikaciji, prevenciji i istraživanju prijevara. One su također zadužene za razvijanje strategija, alata i zakonskih okvira za regulaciju prijevara i sličnih kriminalnih aktivnosti. Ove organizacije djeluju na različitim razinama pa će tako u nastavku biti i prikazane. Naime, kroz ovo poglavlje bit će prikazane najistaknutije institucije i tijela na međunarodnoj razini, na razini Europske unije i na razini Republike Hrvatske. Kako bi se šanse za počinjenje prijevara svele na minimalnu razinu, od velike je važnosti učinkovito implementiranje zakonskih propisa i pravnih standarda za njihovo otklanjanje kao i efikasna suradnja svih institucija te nadzornih i regulatornih tijela. Borba protiv prijevara ključna je za smanjenje negativnih učinaka na nacionalna gospodarstva, ali i na ekonomski sustav na globalnoj razini.

4.1. Međunarodne organizacije za borbu protiv prijevara

Budući da pranje novca predstavlja ozbiljan problem za globalnu ekonomiju i za poslovanje multinacionalnih kompanija, skupina G-7 je 1989. godine osnovala Skupinu za financijsku akciju protiv pranja novca po imenu Financial Action Task Force (FATF).

Rad FATF-a organiziran je detaljnije preko devet regionalnih tijela koja djeluju na isti način kao i svjetska organizacija FATF, a to su Asia/Pacific Group on Money Laundering (APG), Caribbean Financial Action Task Force (CFATF), Eurasian group on combating money laundering and financing of terrorism (EAG), Eastern and Southern Africa Anti-Money Laundering Group (ESAAMLG), Intergovernmental Action Group against Money-Laundering in Africa (GIABA), Financial Action Task Force on Money Laundering in South America (GAFILAT), Middle East and North Africa Financial Action Task Force (MENAFATF), Task Force on Money Laundering in Central Africa (GABAC) i konačno Council of Europe Select Committee of Experts on

the Evaluation of Anti-Money Laundering Measures (MONEYVAL), čiji je član i Republika Hrvatska.³⁶

Primarni cilj ove Skupine je sprječavanje financiranja terorizma i pranja novca. FATF je formirao 40 preporuka odnosno standarda koji promoviraju usvajanje i učinkovitu provedbu regulatornih i operativnih mjera za borbu protiv pranja novca, financiranja terorizma i drugih povezanih prijetnji integritetu i stabilnosti međunarodnog financijskog sustava. Ove preporuke postavljaju okvir mjera koje bi svaka zemlja trebala provoditi u borbi protiv gore navedenih aktivnosti. Međutim, budući da zemlje imaju različite financijske sustave i pravne i administrativne okvire, one ne mogu poduzeti identične mjere za suzbijanje ovih prijevara pa ih one prilagođavaju svojim potrebama.

Nadalje, na međunarodnoj razini protiv prijevara bori se Udruga ovlaštenih ispitivača prijevara (ACFE) osnovana 1988. godine. ACFE se smatra najvećom svjetskom organizacijom za borbu protiv prijevara i vrhunski je pružatelj obuke i obrazovanja za identificiranje i sprječavanje istih. Članovi ove udruge surađuju s različitim agencijama za provođenje zakona kako bi smanjili broj poslovnih prijevara.

Organizacija za ekonomsku suradnju i razvoj (OECD) također sudjeluje u borbi protiv prijevara. To je međunarodna organizacija koja za cilj ima promicanje gospodarskog rasta i održivog razvoja diljem svijeta. Pokrenula je brojne inicijative za borbu protiv utaje poreza i promicanje porezne transparentnosti, uključujući Akcijski plan OECD-a o smanjenju porezne osnovice i premještanju dobiti (BEPS) i Globalni forum o transparentnosti i razmjeni informacija u porezne svrhe.³⁷

OECD je izradio listu država koje su prema određenim obilježjima bile klasificirane kao porezne oaze. U tom kontekstu može se reći da je borba protiv poreznih oaza započela davne 1996. godine kada su predstavnici zemalja G7 od OECD-a zatražili da razvije mjere za suzbijanje negativnih posljedica poreznih oaza. Zatim, 2000. godine OECD

³⁶ HNB, „Međunarodne institucije i grupe koje se bave problemom pranja novca i financiranja terorizma“, 2015., Dostupno na: <https://www.hnb.hr/-/me-unarodne-institucije-i-grupe-koje-se-bave-problemom-pranja-novca-i-financiranja-terorizma>, [pristupljeno: 04.07.2024.]

³⁷ Europsko vijeće, „Kriteriji za izradu EU-ova popisa nekooperativnih jurisdikcija u porezne svrhe“, Dostupno na: <https://www.consilium.europa.eu/hr/policies/eu-list-of-non-cooperative-jurisdictions/criteria/>, [pristupljeno: 04.07.2024.]

sastavio je „crnu listu“ na kojoj se nalazilo 35 država koje su u tom trenutku bile prepoznate kao porezne oaze. Na toj listi nisu bile uvrštene države koje su sklopile različite ugovore kojima se obvezuju poduzeti specifične reforme da ne bi dospjele na listu poreznih oaza, a to su: Cipar, Kajmanski otoci, Malta, Mauricijus, San Marino i Bermuda. Istovremeno, OECD je kao glavnu preporuku državama članicama predložio izrađivanje pravnog okvira kojim bi se mogle implementirati obrambene mjere s ciljem sprječavanja takvih praksi u budućnosti. S vremenom, sve veći broj država pristajao je na suradnju s OECD-om i broj država na originalnoj „crnoj listi“ se smanjivao. Suradnja je podrazumijeva obvezu transparentnosti i razmjenu informacija. Danas ne postoji niti jedna država na toj listi jer su sve prihvatile tu suradnju. Iako je danas svaka porezna oaza formalno prihvatila navedeni standard, njegova primjena ostaje upitna.³⁸

Iako svaka zemlja ima različite porezne i pravne regulative, vodič koji je sastavio OECD nastoji se prilagoditi svima i obuhvatiti regulative prisutne u svim zemljama. Načela čiju primjenu OECD savjetuje u borbi protiv poreznih prijevара su:

- „osigurati kriminalizaciju poreznih prekršaja,
- osmisliti učinkovitu strategiju za rješavanje poreznih zločina
- imati odgovarajuće istražne ovlasti,
- imati učinkovite ovlasti za zamrzavanje, zapljenu i oduzimanje imovine,
- uspostaviti organizacijsku strukturu s definiranim odgovornostima,
- osigurati odgovarajuće resurse za istragu poreznog kriminala,
- učiniti porezna kaznena djela predikatnim kaznenim djelom za pranje novca,
- imati učinkovit okvir za domaću međuagencijsku suradnju,
- osigurati dostupnost mehanizama međunarodne suradnje,
- zaštititi prava osumnjičenih.“³⁹

³⁸ Glavina, D. i Dragičević Prtenjača, M., „Kazneno djelo utaje poreza kao oblik porezne evazije s posebnim osvrtom na poslovanje preko poreznih utočišta“, Godišnjak Akademije pravnih znanosti Hrvatske, Vol. IX No. 1., 2018., Dostupno na: <https://hrcak.srce.hr/207808>, [pristupljeno: 07.07.2024.]

³⁹ OECD, „Fighting Tax Crime – The Ten Global Principles, Second Edition“, 2021., Dostupno na: https://www.oecd.org/en/publications/fighting-tax-crime-the-ten-global-principles-second-edition_006a6512-en.html, [pristupljeno: 07.07.2024.]

4.2. Organizacije na razini Europske Unije za borbu protiv prijevара

Europski ured za borbu protiv prijevара, OLAF (*franc. Office de Lutte Anti-Fraude*) osnovan je 1999. godine u svrhu zaštite interesa Europske unije. Također, svrha mu je da osigura pravednu i učinkovitu alokaciju resursa Europske unije te da aktivno sudjeluje u suzbijanju prijevара, korupcije i drugih nezakonitih aktivnosti kako bi zaštitio financijske interese unije i njezinih članica. Vrste prijevара koje su u fokusu istraga koje provodi OLAF odnose se na nepravilno korištenje sredstava iz europskih fondova ili proračuna Europske unije i na utaju poreza, carina i pristojbi pomoću kojih se puni proračun Europske unije. OLAF kroz svoje djelovanje surađuje s tijelima Europske unije kao što su Eurojust i EUROPOL, ali i sa onim međunarodnima kao što su OECD, IGAC i IGEC.

OLAF svoju zadaću ispunjava provođenjem neovisnih istraga prijevара i korupcije koje su povezane sa sredstvima EU-a kako bi osigurao da se novac prikupljen od poreznih obveznika koristi za projekte koji potiču otvaranje novih radnih mjesta te rast i razvoj u Europi. Nadalje, Ured istražuje teške povrede dužnosti osoblja i članova institucija Europske unije čime nastoji graditi što veće povjerenje građana u same institucije. Također, dosljedno provodi politike Europske unije za borbu protiv prijevара te je na taj način razvija i unaprjeđuje.⁴⁰

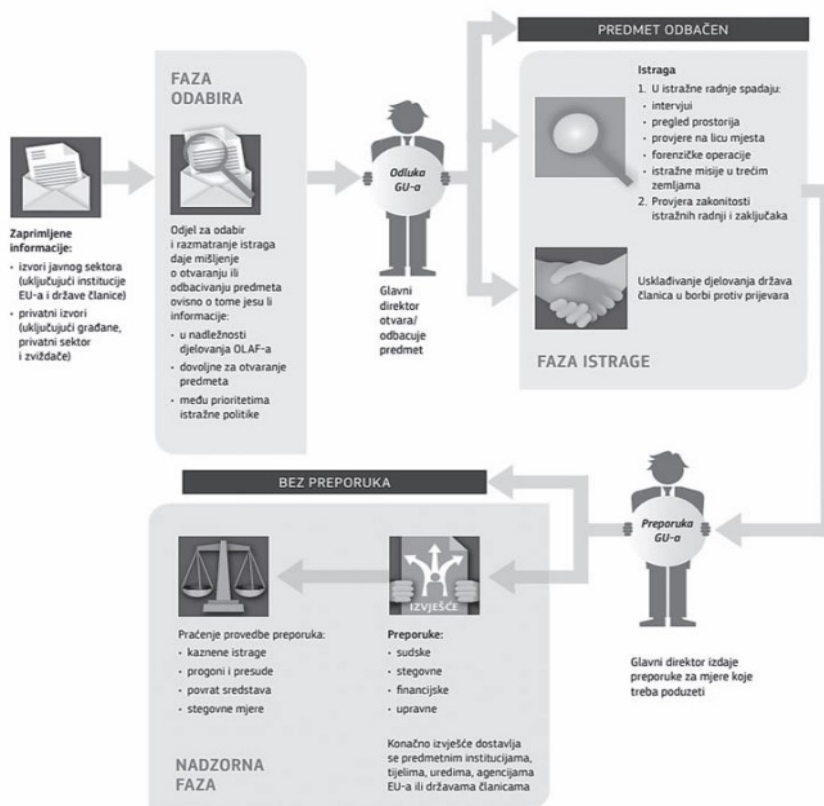
Istrage koje provodi OLAF mogu se podijeliti u tri kategorije, a to su:

- interne istrage koje podrazumijevaju istrage unutar institucija i tijela EU-a kako bi se otkrile prijevare, korupcija i druge nezakonite aktivnosti koje narušavaju financijske interese Unije,
- vanjske istrage koje se provode kako bi se otkrile prijevare i druge nepravilnosti u kojima su glavni akteri fizičke ili pravne osobe,
- koordinacijski predmeti jer OLAF omogućuje prikupljanje i razmjenu podataka i kontakata i na taj način pridonosi istragama koje provode nacionalna tijela ili druge službe EU-a.⁴¹

⁴⁰ Europski ured za borbu protiv prijevара, „O nama“, Dostupno na: https://anti-fraud.ec.europa.eu/about-us/what-we-do_hr, [pristupljeno:07.07.2024.]

⁴¹ Vranko, A., OLAF i partneri u borbi protiv prijevара, Porezna uprava, Ministarstvo financija, Policija i sigurnost, Vol. 18 No. 4, 2009., str. 428.

Slika 5. Prikaz funkcioniranja OLAF – a

Izvor: Kusić, I., „Borba protiv izbjegavanja poreza, poreznih prijevара i utaje poreza“, *Porezni vjesnik* 27, 2018., str. 28, Dostupno na: <https://www.bib.irb.hr:8443/1208978>, [pristupljeno: 07.07.2024.]

4.3. Organizacije na razini Republike Hrvatske za borbu protiv prijevара

Kad je riječ o suzbijanju prijevара na razini Republike Hrvatske, važno je spomenuti sustav AFCOS putem kojeg se provodi koordinacija zakonodavnih, upravnih i operativnih aktivnosti u svrhu zaštiti financijskih interesa Europske unije te izravne suradnje s Uredom Europske komisije za borbu protiv prijevара, odnosno s OLAF-om.

„U Republici Hrvatskoj sustav AFCOS sustav obuhvaća:

- mrežu tijela koja upravljaju i koriste sredstva pomoći EU,
- mrežu tijela koja se bave suzbijanjem prijevара, korupcije ili kojega drugog

oblika nepravilnosti u sustavu,

- Ministarstvo financija odnosno Odjel za suzbijanje nepravilnosti i prijevara, koji unutar sustava obavlja koordinativnu ulogu i čini kontaktnu točku OLAF-u.⁴²

U ovaj sustav spadaju sva najvažnija ministarstva i tijela izvršne vlasti, a to su Ministarstvo pravosuđa i uprave, Državno odvjetništvo Republike Hrvatske, Ministarstvo unutarnjih poslova, Ministarstvo financija (Porezna uprava, Carinska uprava, Sektor za harmonizaciju razvoja sustava unutarnjih kontrola, Sektor za financijski i proračunski nadzor i Ured za sprječavanje pranja novca), Ministarstvo gospodarstva i održivog razvoja (Sektor za politiku javne nabave) i Agencija za reviziju sustava provedbe programa Europska unije (ARPA).⁴³

Sva gore navedena tijela dužna su surađivati s Ministarstvom financija, odnosno s Odjelom za suzbijanje nepravilnosti i prijevara te međusobno razmjenjivati informacije i pružati pomoć vezano uz pitanja zaštite financijskih interesa EU-a.

Nadalje, na razini Republike Hrvatske u borbi protiv prijevara sudjeluje i Ured za sprječavanje pranja novca koji predstavlja hrvatsku financijsko-obavještajna jedinicu, i središnja nacionalna jedinica koja prikuplja, analizira i dostavlja podatke o sumnjivim transakcijama nadležnim državnim tijelima na daljnju obradu, a sve s ciljem sprječavanja i otkrivanja pranja novca i financiranja terorizma.

Primarna zadaća Ureda je zaprimanje, a potom i analiza obavijesti o sumnjivim transakcijama i informacijama vezanim za pranje novca i financiranje terorizma. Također, Ured usko surađuje s inozemnim FOJ-evima i drugim inozemnim tijelima i međunarodnim organizacijama te s njima razmjenjuje podatke i dokumentaciju povezanu sa slučajevima pranja novca i/ili financiranja terorizma. Osim s inozemnim tijelima, Ured surađuje i sa svim nadležnim državnim tijelima u Republici Hrvatskoj (MUP, USKOK, DORH, HNB, HANFA, Porezna uprava, Financijski inspektorat). Nadalje, Ured je dužan i objavljivati statističke podatke s područja pranja novca i

⁴² Transparency International Hrvatska, „Što je to AFCOS?“, 2021., Dostupno na: <https://transparency.hr/hr/novost/sto-je-to-afcos-934>, [pristupljeno:10.07.2024.]

⁴³ Ministarstvo financija, „AFCOS-mreža“, Dostupno na: <https://mfin.gov.hr/istaknute-teme/zastita-financijskih-interesa-eu-a/afcos-mreza/514>, [pristupljeno: 10.07.2024.]

financiranja terorizma i na odgovarajuće načine obavještavati javnost o tehnikama, metodama i tipologiji pranja novca i financiranja terorizma.⁴⁴

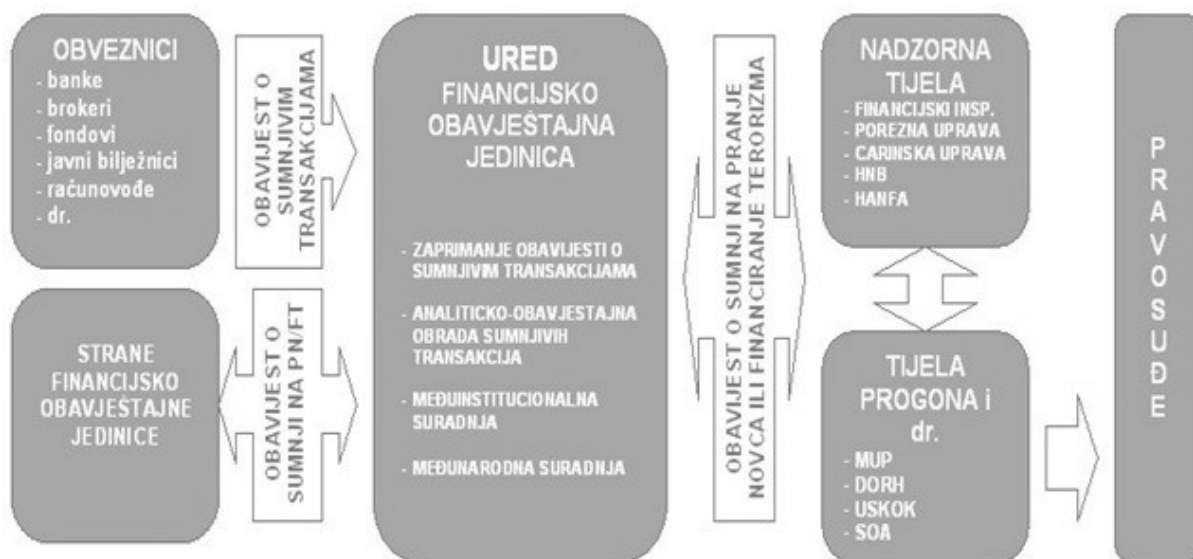
„Sustav sprječavanja pranja novca i financiranja terorizma u Republici Hrvatskoj predstavlja sustav u kojemu su zakonom definirane uloge svakog dionika i njihova međusobna suradnja, a čine ga:

- Tijela prevencije: banke, štedne banke, kreditne unije, ovlašteni mjenjači, osiguravajuća društva, priređivači igara na sreću, brokeri, odvjetnici, javni bilježnici, vanjski računovođe, porezni savjetnici i drugi.
- Nadzorna tijela koja obavljaju nadzor nad obveznicima u pogledu provedbe mjera za sprječavanje pranja novca i financiranje terorizma, a to su:
 - a) Hrvatska narodna banka,
 - b) Hrvatska agencija za nadzor financijskih usluga,
 - c) Financijski inspektorat Republike Hrvatske,
 - d) Porezna uprava,
 - e) Carinska uprava.⁴⁵

⁴⁴ Ministarstvo financija, „Ured za sprječavanje pranja novca“, Dostupno na: <https://mfin.gov.hr/istaknute-teme/ured-za-sprjecavanje-pranja-novca/143>, [pristupljeno: 10.07.2024.]

⁴⁵ Ibidem

Slika 6. Način funkcioniranja Ureda za sprječavanje pranja novca

Izvor: Ministarstvo financija, „Ured za sprječavanje pranja novca“, Dostupno na:

<https://mfin.gov.hr/istaknute-teme/ured-za-sprjecavanje-pranja-novca/143>,

[pristupljeno: 10.07.2024.]

5. LAŽIRANJE FINANCIJSKIH IZVJEŠTAJA NA PRIMJERU PODUZEĆA „PARMALAT SPA“

Godine 2003. jedan od najvećih financijskih skandala u talijanskoj, ali i svjetskoj povijesti izašao je na vidjelo kada je „Parmalat“, multinacionalna korporacija za proizvodnju mlijeka, mliječnih proizvoda i hrane, propala. Tim skandalom, javnost je dobila uvid u prijevare koje su se u tvrtki odvijale dugi niz godina, a uključivale su lažiranje financijskih izvještaja i pronevjeru. Ovaj skandal uvelike je utjecao na talijansko gospodarstvo, ali i na globalni financijski sustav. Posljedično, nastupio je niz bankrota i gubitaka radnih mjesta te je rasprava o korporativnom upravljanju i financijskoj regulativi došla u prvi plan. Za cijeli ovaj skandal može se reći da je priča o opasnostima korporativne pohlepe i važnosti transparentnosti u poslovanju.

5.1. Obilježja tvrtke „Parmalat SpA“

Tvrtka „Parmalat SpA“ osnovana je 1961. godine kao malo postrojenje za pasterizaciju mlijeka u Parmi. Osnovao ju je Calisto Tanzi, dvadesetdvođodišnji mladić koji je nakon očeve smrti preuzeo obiteljski posao. Tanzi je bio vrlo ambiciozan te je od samog početka imao za cilj da „Parmalat“ transformira u multinacionalnu kompaniju. U postizanju tog cilja, od velike pomoći bile su dobre veze s političarima koji su mu pogodovali prilagođavanjem zakona te ga upoznavali s ljudima na ključnim pozicijama koji bi mu pomogli u sakupljanju kapitala potrebnog za širenje poslovanja. Nakon tri desetljeća uspješnog poslovanja i ekstremno brzog širenja, Tanzi je 1990. godine odlučio uvrstiti tvrtku na burzu. „Parmalat“ je proširio svoje poslovanje na globalnoj razini i otvorio poslovanje u više od 30 zemalja. Kao što je slučaj i kod ostalih multinacionalnih kompanija, „Parmalat“ je bio pod pritiskom ostvarivanja dobrih rezultata za dioničara što je vjerojatno bio jedan od uzroka lažiranja financijskih izvještaja. Uspjeh tvrtke pripisan je njezinim inovativnim marketinškim strategijama koje su uključivale sponzoriranje sportskih klubova i događaja kao što su utrke Formule 1 i prvenstva skijanja. „Parmalat“ je išao toliko daleko da je preuzeo i nogometni klub Parma AC. Zbog svih navedenih aktivnosti, ali i zbog brojnih političkih i poslovnih veza Calista Tanzija, tvrtka „Parmalat“ izrasla je u multinacionalnu kompaniju. O ekonomskoj i financijskoj snazi koju je kompanija tada imala govori činjenica da je imala 214 podružnica u čak 48 zemalja, a njezina se vrijednost procjenjivala na 3,7

milijardi eura. Također, tada je „Parmalat“ bio osma po veličini talijanska tvrtka i jedna od deset najvećih svjetskih prehrambenih konglomerata.

5.2. Skandal „Parmalat SpA“

Unatoč činjenici da je tek krajem 2003. godine otkriven jedan od najvećih računovodstvenih skandala u tvrtki „Parmalat“, on je i mnogo prije bio suočen s velikim gubitcima i dugovima. U razdoblju od 1990. pa sve do 2002. godine „Parmalat“ je u lažiranim financijskim izvještajima prikazivao dobit i kontinuirani rast zarade, a tek kasnije je revizijom otkriveno da je u tom periodu samo jedne godine ostvario dobit, dok je u ostalih dvanaest poslova s gubitkom.

Devedesetih godina započele su brojne manipulacije u „Parmalatu“ koje su se odnosile na prikrivanje gubitaka i uljepšavanje rezultata lažiranjem financijskih izvještaja, prijevare ulagača na prodaji dužničkih vrijednosnih papira, razne manipulacije i pronevjere novca te prebacivanje novca na račune vodećih osoba tvrtke kao i prijevare s krivotvorenjem dokumentacije.⁴⁶

Zbog gore navedenih nezakonitih aktivnosti i prijevernih radnji tvrtka „Parmalat“ doživjela je svoj krah i financijski slom pod teretom duga od oko 14 milijardi eura. Velik broj prijevera i ostalih nezakonitih računovodstvenih aktivnosti objavljen je u obavijesti o parničnom postupku. Optužnicu je podnijela Američka komisija za vrijednosne papire. U optužnici su točno navedene vrste prijevera i manipulacija koje je provodila tvrtka „Parmalat“, a to su sljedeće:

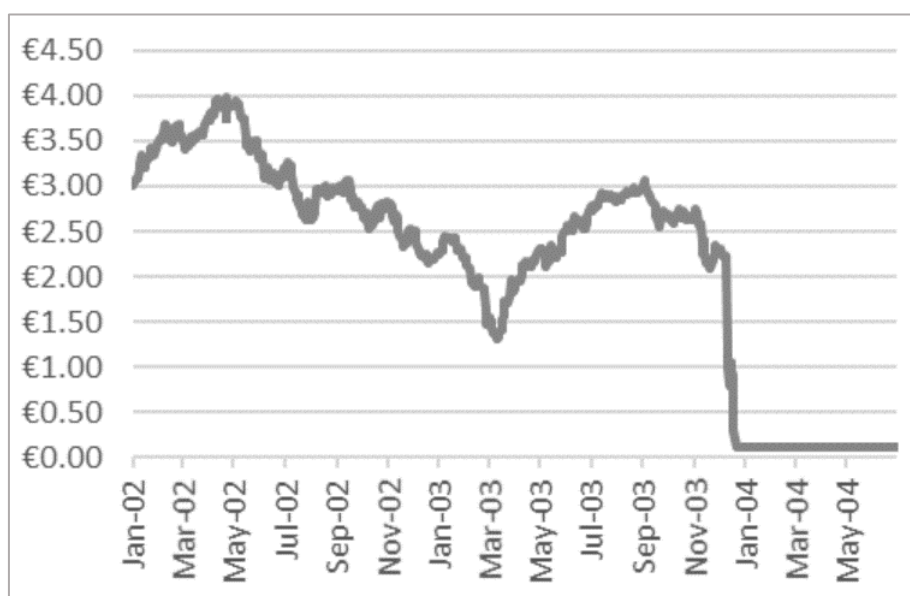
- lažiranje financijskih izvještaja precjenjivanjem imovine i dobiti,
- pronevjera novca (prebacivanje novca članovima obitelji),
- uporaba povezanih subjekata posebne namjene za prikrivanje nepostojećih prihoda,
- prikazivanje nepostojećih prihoda,
- prijeverne ponude ulagačima za otkup dužničkih papira,
- skrivanje duga raznim manipulacijama
- formirala su se offshore društva koja su dodatno pripomogla u manipulaciji s

⁴⁶ Belak, V., Lažiranje financijskih izvještaja, prijevare i računovodstvena forenzika, 60 slučajeva iz prakse, Belak Excellens d.o.o., 2017., str. 56.

troškovima.⁴⁷

Skandal „Parmalat“ imao je značajan utjecaj na financijsko tržište. Bankrot tvrtke doveo je do gubitka povjerenja investitora, što je pak dovelo do pada cijena dionica kako je prikazano i na Slici 7. Mnogi su ulagači pretrpjeli značajne gubitke, a neki su izgubili cjelokupno ulaganje u tvrtku. Osim na investitore, ovaj skandal utjecao je i druge kompanije koje su poslovale u istoj industriji jer su ulagači postali oprezni s ulaganjem što je dovelo do općeg pada tržišta dionica.

Slika 7. Kretanje cijena dionica „Parmalata“ u razdoblju od siječnja 2002. do svibnja 2004. godine

Izvor: Rimikus, R., „Financial Scandals, Scoundrels & Crises – Parmalat“, 2003.,
Dostupno na: <https://www.econcrises.org/2016/11/29/parmalat/>, [pristupljeno:
17.08.2024.]

Iako je nekoliko revizorskih tvrtki bilo uključeno u skandal „Parmalat“, uključujući Deloitte, Grant Thornton i Ernst & Young, niti one nisu uspjele otkriti prijevare i skrivene dugove i gubitke tvrtke. Iz tog razloga, bili su suočeni s pravnim postupcima i narušavanjem ugleda. Međutim, nakon što je prijevarena izašla na vidjelo, „Parmalat“ je

⁴⁷ Ibidem, str. 57. – 70.

bio prisiljen objaviti bankrot u prosincu 2003. godine. Dug tvrtke procijenjen je na oko 14 milijardi eura što ga je u to vrijeme činilo najvećim bankrotom u europskoj povijesti.

Budući da je ovaj slučaj prijevare veoma kompleksan i dugotrajan, radi lakšeg praćenja događaja vezanih za „Parmalat“ u nastavku je Tablicom 5. dan kronološki prikaz događanja od osnutka tvrtke pa sve do izricanja presude odgovornima za ovaj skandal.

Tablica 5. Kronološki pregled događanja u tvrtki „Parmalat“

GODINA	OPIS DOGAĐAJA
1961.	Calisto Tanzi osniva „Parmalat SpA“ u Italiji kao malu tvornicu pasteriziranog mlijeka.
1988.	„Parmalat“ doživljava malu dužničku krizu nakon akvizicije. Kako bi spasio tvrtku, udružuje se s političarima koji mu pomažu prikupiti 80 milijuna USD od sedam banaka.
1988.	Porezni istražitelji su pokrenuli istragu o jednoj od „Parmalatovih“ švicarskih podružnica zbog lažnog računovodstva. Slučaj završava šest godina kasnije bez optužbe.
1990.	Tvrtka je uvrštena na Milansku burzu.
1997.	„Parmalat“ se širi na međunarodna tržišta na način da proširuje svoj portfelj izvan tradicionalnih prehrambenih i mliječnih industrija na nogometne klubove.
1997. – 2001.	„Parmalat“ počinje prikrivati svoje gubitke, koje je steklo u širenjem poslovanja, metodom derivatnih transakcija.
1999.	Mijenja se glavni revizor Grant Thornton i uzima se tvrtka Deloitte & Touch. Osniva se nova serija offshore društva („Bonalt“).
2002.	„Parmalat“ postaje najveća talijanska prehrambena tvrtka koja zapošljava 36.000 zaposlenika i vrijedi 3,7 milijarde eura.
Studen 2002.	Parmalatove“ dionice počinju padati za 40%.
Ožujak 2003.	Financijski direktor Fausto Tonna najavljuje izdavanje obveznica od 300 milijuna eura. Faustova obavijest je

	iznenadila Calista Tanzija, pa ga je otpustio i zamijenio novim financijskim direktorom, Albertom Ferrarisom
2003.	Alberto Ferraris je dao ostavku, a od izdavanja obveznica se odustalo u rujnu 2003. godine.
11. studenog 2003.	Revizorska kuća Deloitte & Touch je odbila potpisati polugodišnje financijske izvještaje „Parmalata“.
8. prosinca 2003.	„Parmalat“ propušta plaćanje euroobveznica u vrijednosti 150 milijuna eura, iako je prijavio više od 4 milijarde eura gotovine i kratkotrajne imovine u financijskim izvještajima. Tvrтка nije plaćala sve obveznice jer su tvrdili da kupac nije platio svoje račune. Poslije se otkrilo da je taj kupac bio u vlasništvu „Parmalata“
9. prosinca 2003.	Agencija za rejting S & P smanjuje ocjenu vrijednosti dionica na „smeće“ („junk“), a u narednim danima cijena dionica pada 40%.
15. prosinca 2003.	Izvršni direktor Calisto Tanzi dao je ostavku, a na čelo „Parmalata“ dolazi stečajni upravitelj Enrico Bondi s namjerom da riješi krizu. On angažira tvrtku „PriceWaterhouseCoopers“ da pregleda financijske izvještaje „Parmalata“. Također, otkrilo se da ne postoji nikakav bankovni račun podružnice Bonilat koji je navodno imao 3.95 milijarde eura.
19. prosinca 2003.	„Parmalat“ javno objavljuje da ne postoji račun tvrtke Bonilat.
Prosinac 2003.	Dionice „Parmalata“ su izbrisane s Milanske burze.
22. prosinca 2003.	U namjeri da zaštiti i održi poslovanje tvrtke, talijanska vlada požuruje stečajni postupak.
27. prosinca 2003.	„Parmalat“ je proglašen nesolventnim društvom, a Calisto Tanzi je optužen za prijevare i uhićen.
2004.	Luca Sala, predsjednik uprave za financije podružnice „Bank of America“ priznao sudjelovanje u prijevare te primanje mita iznosu većem od 27 milijuna USD.
2005.	„Parmalat“ je ponovno uvršten na Milansku burzu.

2008.	Bivši financijski direktor Fausto Tonna je osuđen na dvije i pol godine zatvora zbog prijevare i prikrivanja prijevare.
Srpanj 2009.	„Bank of America“ plaća 100 milijuna USD za podmirenje optužbi u vezi s nezakonitim aktivnostima koje su pripomogle „Parmalatu“ da se toliko dugo skrivaju prijevaru.
2010.	Calisto Tanzi je u svojoj 72. godini života osuđen na 18 godina zatvora
Travanj 2011.	Banke Morgan Stanley, Bank of America, Deutsche Bank i Citigroup su oslobođene optužbi za tržišno manipuliranje.

Izvor: vlastita izrada autorice prema podacima preuzetim iz Belak, V., Lažiranje financijskih izvještaja, prijevare i računovodstvena forenzika, 60 slučajeva iz prakse, Belak Excellens d.o.o., 2017., str. 83. – 86.

Nakon skandala započelo je restrukturiranje tvrtke pod vodstvom Enrica Bondija te je nakon početnih gubitaka, u 2006. godini ostvaren dobitak u iznosu od 192,5 milijuna eura. U sljedećim godinama tvrtka je nastavila sa smanjenjem i racionalizacijom troškova te se fokusirala na širenje portfelja proizvoda i ulazak na nova tržišta. „Tvrtka danas izravno posluje na tržištima 24 države, s godišnjim prihodom većim od šest milijarda eura i više od 27 tisuća zaposlenih.“⁴⁸ Iako je proces oporavka i restrukturiranja bio veoma složen i izazovan, „Parmalat“ je prevladao razorne učinke skandala i uspješno se vratio na tržište.

Uzimajući u obzir sve činjenice vezane za ovaj skandal, može se zaključiti da je „Parmalatov“ prijevorni plan bio složena mreža prijevara i računovodstvenih manipulacija koja je u konačnici dovela do bankrota tvrtke i uhićenja nekoliko njezinih rukovoditelja. Kako bi se ovakve i slične prijevare spriječile u budućnosti, regulatorna tijela diljem svijeta uvela su nove zakone. Primjerice, SAD je uveo Sarbanes-Oxleyjev zakon kojim se od tvrtki zahtijevala provedbu strožih zahtjeva za financijsko izvješćivanje i objavljivanje podataka.

⁴⁸ Ibidem, str. 82.

U konačnici, skandal „Permalat“ služi kao svojevrsna opomena tvrtkama i regulatorima. Također, on ističe važnost učinkovitog korporativnog upravljanja, transparentnosti u sastavljanju financijskih izvještaja te potrebu za snažnim regulatornim nadzorom. Primjenjujući lekcije naučene iz ovog skandala, tvrtke mogu pravovremeno reagirati i poduzeti sve potrebne mjere kako bi prevenirale slične situacije u budućnosti.

6. LAŽIRANJE FINANCIJSKIH IZVJEŠTAJA NA PRIMJERU PODUZEĆA „WIRECARD“

Poslovna priča poduzeća „Wirecard“ počinje koncem devedesetih godina kad su internetska trgovina i digitalne financijske transakcije bile neistražen i nov pojam. U tome su priliku za poslovni uspjeh uvidjeli Detlev Hoppenrath i Peter Herold koji pokreću tvrtku za digitalne financijske usluge pod imenom „Wirecard“. Poslovanje ovog poduzeća bilo je izrazito uspješno i financijske brojke bile su impresivne. Međutim, 2016. godine poduzeća biva suočeno s optužbama za lažiranje financijskih izvještaja, prikazivanje fiktivnih prihoda i pranje novca koje se u konačnici pokažu istinitima što dovodi do propasti „Wirecarda“ i otkrivanja najveće prijevare u njemačkoj povijesti .

6.1. Obilježja tvrtke „Wirecard“

„Wirecard“ je bilo jedno od najvećih njemačkih poduzeća u području financijske tehnologije čija je primarna zadaća bila obrada plaćanja. Tvrtka je osnovana 1999. godine u predgrađu Münchena te je u svojim počecima bila zadužena za obrađivanje plaćanja za online tržišta kockanja i pornografije. Kasnije, nakon akvizicije njemačke banke „XCOM“, „Wirecard“ je ušao u bankarski sektor te se počeo baviti i izdavanjem kreditnih i debitnih kartica te je dobio licence od Vise i Mastercarda. Turbulentno poslovanje u sljedećim godinama bilo je pod povećalom javnosti te je cijelu situaciju medijski prenosilo nekoliko medijskih kuća od kojih se ističe „Financial Times“ koji je 2018. godine objavio članak u kojem se navodi da je „Wirecard“ lažirao financijske izvještaje te prikazivao prihode većima nego što su oni bili. Ove optužbe bile su temeljene na dokumentima kojima je „Financial Times“ imao pristup te na intervjuima s bivšim zaposlenicima poduzeća. Nakon ovog skandala, nadzorni odbor „Wirecarda“ imenovao je revizorsku kuću „Klynveld Peat Marwick Goerdeler“ („KPMG“) voditeljem revizije. Nakon provedene revizije, revizor KPMG-a navodi da zbog nedostatka dokumentacije nije bio u mogućnosti riješiti sve navode o računovodstvenim nepravilnostima. Nadalje, u lipnju 2020. godine, angažirana je druga revizorska kuća „Ernst & Young“ koja odbija potpisati revizorsko izvješće za 2019. godinu navodeći da se radi o nestanku 1,9 milijardi eura gotovine što u konačnici „Wirecard“ i priznaje te podnosi zahtjev za pokretanje stečajnog postupka zbog nelikvidnosti i

prezaduženosti.⁴⁹

U nastavku su Tablicom 6. kronološki prikazani ključni događaji u slučaju „Wirecard“.

Tablica 6. Kronološki pregled ključnih događaja u slučaju „Wirecard“

DATUM	DOGAĐAJ
1999.	U blizini Münchena osnovano je poduzeće „Wirecard“.
2002.	Marcus Braun imenovan je izvršnim direktorom poduzeća.
2005.	Dionice poduzeća „Wirecard“ uvrštene su na frankfurtsku burzu.
2006.	„Wirecard“ kupuje banku u Münchenu (bivši „XCOM“, sada „Wirecard Bank AG“)
2010.	Jan Marsalek imenovan je glavnim operativnim direktorom te biva zadužen za širenje poslovanja na međunarodnu razinu.
Listopad 2019.	Nadzorni odbor „Wirecarda“ imenovao je revizorsku kuću „Klynveld Peat Marwick Goerdeler“ („KPMG“) voditeljem revizije.
Travanj 2020.	„KPMG“ objavljuje da nije mogao provjeriti dobit od 2016. do 2018. godine zbog nedostatka dokumentacije te je doveo u pitanje postojanje gotovo 2 milijarde eura u gotovini.
18. lipnja 2020.	Revizorska kuća „Ernst & Young“ odbija potpisati revizorsko izvješće za 2019. upozoravajući da se radi o nestanku 1,9 milijardi eura gotovine.
22. lipnja 2020.	„Wirecard“ je priznao da 1,9 milijarda eura nikad nije postojala. Više od 90% vrijednosti poduzeća je nestalo te je smijenjen glavni operativni direktor Jan Marsalek.
23. lipnja 2020.	Marcus Braun je uhićen pod optužbom za manipulaciju tržištem kroz računovodstvene prijekave.

⁴⁹ McCrum, D., „Wirecard’s suspect accounting practices revealed“, Financial Times, 2019. Dostupno na: <https://www.ft.com/content/19c6be2a-ee67-11e9-bfa4-b25f11f42901>, [pristupljeno: 20.09.2024.]

25. lipnja 2020.

„Wirecard“ je podnio zahtjev za pokretanje stečajnog postupka zbog nelikvidnosti i prezaduženosti.

Izvor: vlastita izrada autorice prema podacima preuzetim iz McCrum, D., „Wirecard: the timeline, Free to read“, Financial Times, 2020., Dostupno na:

<https://www.ft.com/content/284fb1ad-ddc0-45df-a075-0709b36868db>, [pristupljeno:

20.09.2024.]

6.2. Skandal „Wirecard“

Skandal oko poduzeća „Wirecard“ odnosi se na niz manipulacija u poslovanju tvrtke koje su dovele do prikazivanja financijskog rezultata značajno boljim nego što je on stvarno bio. Manipulacije su se odnosile na lažno prikazivanje podataka u financijskim izvještajima te na prikazivanje fiktivnih prihoda i lažnih transakcija što je u konačnici rezultiralo velikim financijskim gubicima za investitore.

U nastavku je Slikom 8. prikazano kretanje cijena dionica „Wirecarda“ u razdoblju od 2015. do 2020. godine.

Slika 8. Kretanje cijena dionica „Wirecarda“ u razdoblju od studenog 2015. do srpnja 2020. godine iskazano u eurima

Izvor: Hoje, J., Hsu, A., Llanos-Popolizio, R., & Vergara-Vega, J., „Corporate Governance and Financial Fraud of Wirecard“, *European Journal of Business and Management Research*, 2021., Dostupno na: <https://www.ejbm.org/index.php/ejbm/article/view/708>, [pristupljeno: 20.09.2024.]

Na Slici 8. je vidljivo koliko je zapravo skandal oko ovog poduzeća utjecao na cijenu dionica. Naime, cijene dionica rastle su od početka promatranog razdoblja, odnosno od studenog 2015. pa sve do rujna 2018. godine kad je ona iznosila 195,75 eura. Međutim, nakon što je javnost doznala za manipulacije u poduzeću, cijene padaju, a „Wirecard“ podnosi zahtjev za pokretanje stečajnog postupka.

Poduzeće „Wirecard“ je godinama uspješno obmanjivalo investitore, revizore i regulatore na više načina, a prvenstveno prikazivanjem fiktivnih prihoda. Koliko je prijevara bila ozbiljna govore i podaci da je gotovo jedna trećina prihoda i čak 80%

dobiti lažirano.⁵⁰

Tablica 7. Financijski pokazatelji poduzeća „Wirecard“ u razdoblju od 2010. do 2018. godine izraženi u milijunima eura

Godina	2010.	2011.	2012.	2013.	2014.	2015.	2016.	2017.	2018.
Prihod	272	325	395	482	601	771	1,028	1,489	2,016
EBITDA	73	84	109	126	173	227	307	410	561
EBIT	67	76	94	98.5	133	173	235	312	438
Neto dobit nakon oporezivanja	54	61	73	83	108	143	267	256	347
Ukupna imovina	550	707	1,127	1,430	1,995	2,935	3,482	4,533	5,855
Potraživanja od kupaca i ostala potraživanja	119	182	215	279	70.7	113	190	275	357
Potraživanja poduzeća preuzimatelja					284	334	402	442	685
Obveze prema dobavljačima	98	135	187	259	15.5	25.9	23.3	66.1	63.4
Obveze poduzeća preuzimatelja					283	334	405	423	652
Novac i novčani ekvivalenti	185	213	358	479	695	1,063	1,333	1,901	2,720
Zarada po dionici	0.53	0.6	0.67	0.74	0.89	1.16	2.16	2.07	2.81
Broj zaposlenika (prosječno)	500	498	674	1,025	1,750	2,300	3,766	4,449	5,154

Izvor: vlastita izrada autorice prema podacima preuzetim iz ESMA, „Fast track peer review on the application of the guidelines on the enforcement of financial information (ESMA/2014/1293) by BaFin and FREP in the context of Wirecard“, Peer Review Report, 2020., str. 37. Dostupno na:

https://www.esma.europa.eu/sites/default/files/library/esma42-111-5349_fast_track_peer_review_report_-_wirecard.pdf, [pristupljeno: 20.09.2024.]

⁵⁰ Trimble, M. i Sankara, J., Texas Society of CPAs, „An Investigation Into the Causes and Impact of the Incredible Fraud and Collapse of Wirecard“, 2022., Dostupno na: https://www.tx.cpa/docs/default-source/communications/2022-today's-cpa/marchapril/wirecard-collapse-pdf.pdf?sfvrsn=a1b3d2b1_2, [pristupljeno: 20.09.2024.]

Gore navedena tablica prikazuje „Wirecardove“ ključne financijske pokazatelje u razdoblju od 2010 do 2018. godine. Važno je napomenuti da je „Wirecard“ retroaktivno prilagodio brojke koje se odnose na 2017. u 2018. godini. Sukladno tome, podaci za 2017. odgovaraju podacima navedenima u računima za 2018. godinu.

Analizirajući Tablicu 7. vidljiv je kontinuiran rast svih stavki u promatranom periodu, a posebice prihoda koji su 2010. godine iznosi 272 milijuna eura, a 2018. nevjerojatnih 2,016 milijuna eura. Međutim, u konačnici skandala „Wirecard“, ipak je ustanovljeno da su ove impresivne brojke u financijskim izvještajima bile značajno iskrivljene što je dovelo ulagače i svu zainteresiranu javnost u zabludu u svezi s poslovnim uspjehom ovog poduzeća.

Skandal oko slučaja „Wirecard“ ukazao je na brojne propuste koji se odnose na slabu unutarnju kontrolu i nedostatke u korporativnom upravljanju, ali i na pogreške revizora koji nisu pravovremeno reagirali i spriječili prijevaru čije su posljedice bile vrlo velike i dalekosežne.

7. LAŽIRANJE FINACIJSKIH IZVJEŠTAJA NA PRIMJERU PODUZEĆA „AGROKOR“

Početak 2007. godine u Republici Hrvatskoj izbio je skandal u vezi s koncernom „Agrokor“. Kao najveća privatna kompanija u Hrvatskoj, „Agrokor“ je imao stratešku važnost za nacionalno gospodarstvo i gospodarstva u susjednim zemljama u kojima je također poslovao. Međutim, značajni poslovni i financijski problemi uzrokovali su ozbiljnu krizu unutar kompanije koja je imala negativan učinak na cijelo hrvatsko gospodarstvo. Kako bi prikrija te probleme, sumnja se da je kompanija lažirala svoja financijska izvješća, pokušavajući prevariti kreditore, investitore i ostale poslovne partnere kako bi nastavili s odobravanjem kredita i ulaganja.

Ovaj skandal vrlo je sličan prethodno analizirano skandalu „Parmalat“. Naime, kompanija „Parmalat“ je za talijansko gospodarstvo bila od strateške važnosti kao i „Agrokor“ za hrvatsko. Sličnost između „Parmalata“ i „Agrokora“ ogleda se u njihovoj sličnoj djelatnosti, približnim razinama prihoda i velikim dugovima u odnosu na kapital. Iako su ljudi skloni razmišljanju da se prijevare događaju negdje drugdje, odnosno da na hrvatskom tržištu ne postoje ovakve prijevare čije posljedice imaju globalne razmjere, prijevare koncerna „Agrokor“ dokazala je upravo suprotno, prijevare se događaju širom svijeta i niti jedno gospodarstvo nije imuno na posljedice koje one nose.

U nastavku poglavlja analizirat ćemo primjer prijevare u međunarodnom poslovanju kroz lažiranje financijskih izvješća u „Agrokoru“.

7.1. Obilježja koncerna „Agrokor“

Početak „Agrokora“ seže u 1976. godinu kada je Ivica Todorić zajedno s ocem, u Kloštar-Ivaniću nedaleko od Zagreba, osnovao poljoprivredni obrt i počeo se baviti uzgojem cvijeća. Poslovanje je bilo veoma uspješno te je ono kasnije prošireno na trgovinu robom, pšenicom i uljima čime su povećani prihodi i olakšan proces dobivanja kredita za proizvodnju. Ivica Todorić je potom, 1989. godine, obrt registrirao kao poduzeće „Agrokor“ koje se bavilo proizvodnjom, distribucijom i trgovinom cvijeća te trgovinom uljaricama i žitaricama. U to doba „Agrokor“ je imao oko 1000 zaposlenika, a dobre političke veze i poznanstva s političkom elitom omogućila su brz rast poduzeća

pa je u samo nekoliko godina u sastav „Agrokora“ ušlo desetak poduzeća među kojima su proizvođač mineralne vode Jamnica, tvornica ulja Zvijezda i proizvođač sladoleda i smrznute hrane Ledo. Ipak, najznačajnijim trenutkom za poslovni uspjeh poduzeća smatra se preuzimanje maloprodajnog lanca Unikonzum 1994. godine čime je na raspolaganje dobilo prodajne prostore, velik dio tržišta, ali i važan izvor kapitala. Već nakon godinu dana Unikonzum postaje Konzum i otvoren je prvi veliki prodajni centar. Zatim je uslijedilo investiranje u propale državne poljoprivredne tvrtke, ali i širenje proizvodnje i trgovine u Srbiju, Bosnu i Hercegovinu, Mađarsku i Sloveniju. Također, Todorčić je proširio portfelj svojih proizvoda, pa se tako poduzeće bavilo i energetikom, turizmom i zdravstvom, a sve u cilju povećanja prihoda i smanjenja pritiska zbog otplate kredita. Tako je koncern u svom portfelju u konačnici imao više od 50 kompanija. Najveći financijski izazov, a vjerojatno i kap koja je prelila čašu, predstavljala je kupnja slovenskog Mercatora 2014. godine. Unatoč snažnom opiranju Slovenaca, Todorčić je uspio u svom naumu, a da bi osigurano 550 milijuna eura potrebnih za kupnju, izdao je petogodišnje obveznice u iznosu od 485 milijuna eura i to preko holdinga Adria Group iz Nizozemske koji je ujedno bio i vlasnik Agrokora. Jamac za kredit bio je Todorčić sa svim svojim dionicama. U slučaju da ne uspije vratiti dug, ulagači u novoizdane obveznice imali su pravo postati vlasnici 90% Agrokora. No za Agrokora tu problemi ne završavaju nego se dodatno pogoršavaju što će rezultirati konačnim financijskim slomom u 2017. godini.⁵¹

U Hrvatskoj, „Agrokora“ je bila najznačajnija privatna kompanija, a u jugoistočnoj Europi spadala je među najjače. Ova korporacija djeluje u područjima maloprodaje, te proizvodnje i distribucije hrane i pića. Njezina uspješnost jasno je vidljiva kroz ukupne prihode od 49,4 milijarde kuna ostvarenih u 2015. godini.

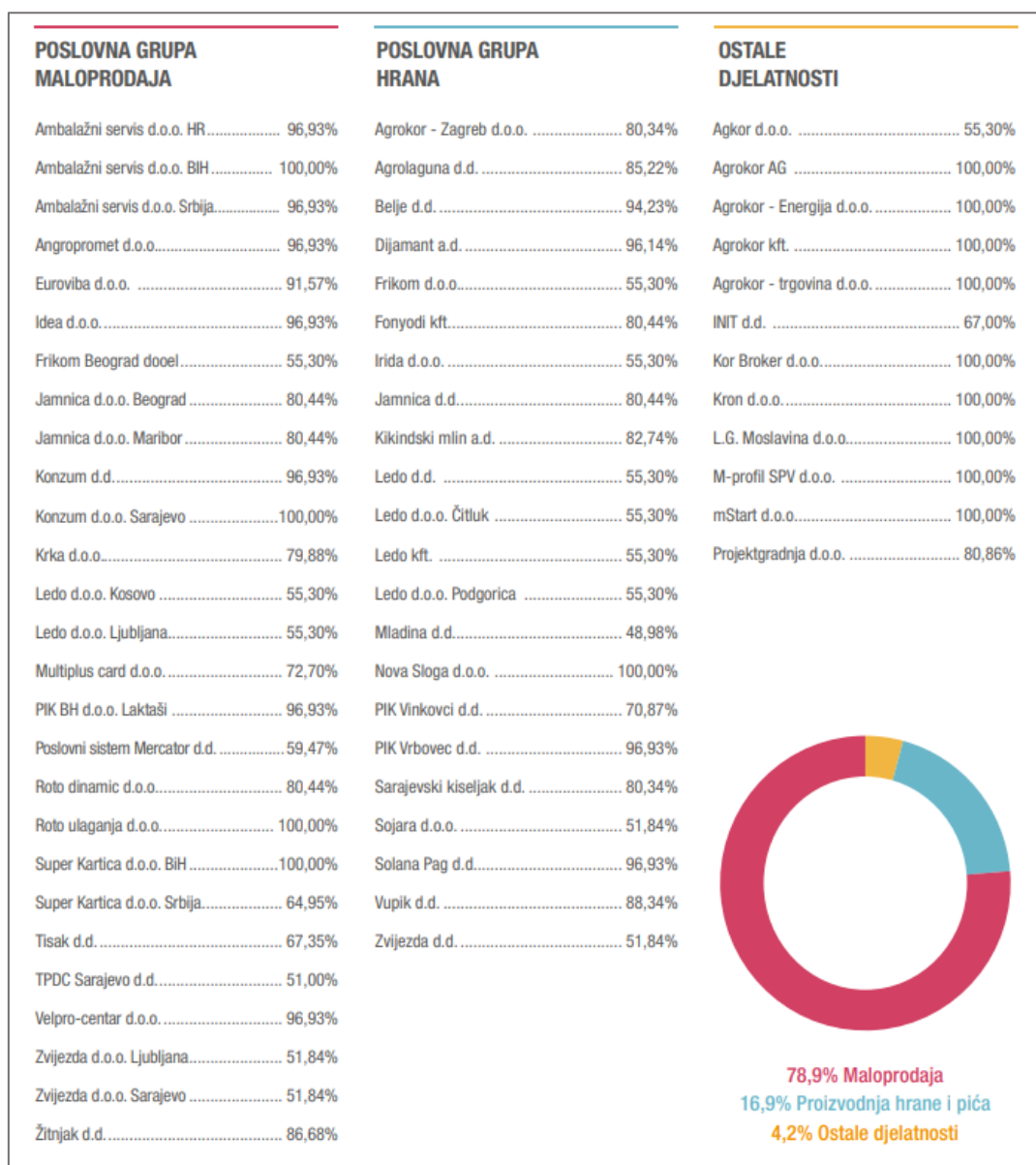
„Na dan 31. prosinca 2015. godine Agrokora je zapošljavao 58.635 zaposlenika u svim zemljama u kojima posluje, što uključuje i privremeno i povremeno zaposlene. Najviše zaposlenih i dalje je u Republici Hrvatskoj (28.550), a slijede Slovenija (11.623), Srbija (11.466), BiH (5.305) te ostale zemlje.“⁵² Ovaj podatak dovoljno govori o važnosti ovog poduzeća za nacionalno gospodarstvo, ali i za cijelu regiju. Kao što je prikazano na

⁵¹ Klepo, M., Bičanić, I., Ivanković, Ž., „Slučaj Agrokora: Kriza najveće hrvatske kompanije“ Zagreb, FES, 2017., str. 4.

⁵² Agrokora, „Izješće o održivosti“, 2014./2015., str. 5.

Slici 9., organizacijsku strukturu „Agrokora“ čine 61 tvrtka u kojoj „Agrokor“ ima potpuni ili većinski udio u vlasništvu. Tvrtke su grupirane u tri skupine koje se odnose na maloprodaju, hranu i ostale djelatnosti. U poslovnoj grupi maloprodaje, koja čini 78,9% ukupno udjela „Agrokorovog“ vlasništva, nalazi se 27 tvrtki. Nadalje, u poslovnoj grupi hrane nalazi se 22 tvrtke čija je primarna djelatnost proizvodnja hrane i pića te ova grupa čini 16,9% ukupnog udjela. Posljednja grupa koja se odnosi na ostale djelatnosti broji 12 tvrtki koje čine 4,2% udjela u ukupnoj strukturi „Agrokora“.

Slika 9. Organizacijska struktura „Agrokora“

Izvor: Agrokor, „Izvešće o održivosti“, 2014./2015.“, str. 6.

7.2. Kriza i financijski slom koncerna „Agrokor“

Godina 2008., u hrvatskom je gospodarstvu zapamćena kao početak recesije koja je trajala sve do 2014. godine. Ova recesija je utjecala i na poslovanje „Agrokora“ koji se istovremeno morao boriti i s pojačanom konkurencijom u maloprodaji budući da je Hrvatska 2013. godine ušla u Europsku uniju te su strane kompanije širile svoje poslovanje uz znatno povoljnije financijske uvjete. Faktor koji je najavio skandal u „Agrokoru“ dogodio se 2017. godine kada je kreditna agencija Moody` s spustila ocjenu rejtinga „Agrokoru“ za jednu razinu, s B2 na B3. Ocjena je spuštena zbog pada prihoda za 2,2% u 2016. godini i porasta financijskih troškova za 3,9%. Na kraju rujna, zaduženost cijele grupacije, uključujući kredite, obveznice i financijske najmove, iznosila je 25,5 milijardi kuna. Nadalje, dug prema dobavljačima dosegnuo je iznos od 16,2 milijarde kuna. U ovom periodu, prvi put je u pitanje dovedena i transparentnost financijskih izvještaja. Svi navedeni problemi doveli su i do snažnog urušavanja obveznica te se kao sve vjerojatniji rasplet spominjao bankrot „Agrokora“.⁵³

S obzirom na gore navedenu situaciju proveden je revizijski postupak poslovanja za 2015. i 2016. godinu, a rezultati istog su prikazani na Slici 10.

Slika 10. Revizija rezultata poslovanja za 2015. godinu i rezultati poslovanja u 2016. godini (u mil. HRK)

Neto rezultat	31.12.2016.	31.12.2015. prepravljeno	31.12.2015. objavljeno	Razlika 2015. prepravljena vs objavljena	Razlika 2016. vs 2015. prepravljena
Maloprodaja	-2.247	-1.471	247	-1.718	-776
Konzum	-1.859	-1.407	235	-1.642	-452
Tisak	-388	-64	12	-76	-324
Poljoprivreda	-329	-223	-88	-135	-106
Belje	-45	-113	-62	-51	68
PIK Vinkovci	-233	-72	-5	-67	-161
Vupik	-51	-38	-21	-17	-13
Prehrana	-741	635	661	-26	-1.376
Ledo	-270	262	267	-5	-532
Jamnica	-317	273	277	-4	-590
Zvijezda	-146	20	25	-5	-166
PIK Vrbovec	-8	80	92	-12	-88

Izvor: Klepo, M., Bićanić, I., Ivanković, Ž., „Slučaj Agrokor: Kriza najveće hrvatske kompanije“ Zagreb, FES, 2017., str. 23.

⁵³ Klepo, M., Bićanić, I., Ivanković, Ž., op. cit., str. 6.

Ovi podaci ukazuju kako su sve poslovne grupe, točnije maloprodaja, poljoprivreda i prehrana Agrokor, kroz cijelu godinu imale negativno poslovanje. Takva situacija odrazila se i na promjenu kapitala, a rezultati revizije promjene kapitala za isto razdoblje prikazani su Slikom 11. u nastavku.

Slika 11. Promjene kapitala kompanija zbog jednokratnih otpisa i procjena (u mil. HRK)

Neto rezultat	31.12.2016.	31.12.2015. prepravljeno	31.12.2015. objavljeno	Razlika 2015. prepravljena vs objavljena	Razlika 2016. vs 2015. prepravljena
Maloprodaja	-7.618	-4.851	2.857	-7.708	-10.475
Konzum	-7.416	-5.038	2.586	-7.624	-10.002
Tisak	-202	187	271	-84	-473
Poljoprivreda	1.261	1.687	2.947	-1.260	-1.686
Belje	1.328	1.432	1.984	-552	-656
PIK Vinkovci	-369	-136	242	-378	-611
Vupik	302	391	721	-330	-419
Prehrana	3.918	4.864	5.073	-209	-1.155
Ledo	1.314	1.734	1.780	-46	-466
Jamnica	1.232	1.643	1.654	-11	-422
Zvijezda	721	858	916	-58	-195
PIK Vrbovec	651	629	723	-94	-72

Izvor: Klepo, M., Bićanić, I., Ivanković, Ž., „Slučaj Agrokor: Kriza najveće hrvatske kompanije“ Zagreb, FES, 2017., str. 23.

Slika 11. prikazuje promjene kapitala kompanija zbog jednokratnih otpisa i procjena koje prikazuju značajna odstupanja između stvarnih i objavljenih vrijednosti. Analiza pokazuje da je „Agrokor“ u izvještajima prikazivao znatno veću vrijednost otpisane imovine od stvarne. Najveće odstupanje zabilježeno je u poslovnoj grupi maloprodaje gdje je prikazana vrijednost jednokratnih otpisa bila 2,8 milijuna kuna, dok je stvarna vrijednost iznosila – 4,8 milijuna kuna, što predstavlja odstupanje od 7,7 milijuna kuna.

Kriza u „Agrokoru“ postala je toliko vidljiva da su dobavljači prijetili obustavom isporuke robe, a banke su nastojale stvoriti sporazum o zamrzavanju postojećeg kredita te odobravanju novog kredita za isplatu dobavljača kako bi kompanija mogla nastaviti s poslovanjem i kako bi se izbjegnulo nastanak kolapsa koji bi imao katastrofalne posljedice za cjelokupno gospodarstvo. U nastavku je Tablicom 8. dan kronološki pregled krize „Agrokora“.

Tablica 8. Kronološki pregled krize u „Agrokoru“

DATUM	DOGAĐAJ
02. siječnja 2017.	Snižavanje ocjene rejtinga „Agrokora“ od strane kreditne agencije Moody`s s B2 na B3.
11. siječnja 2017.	Moody`s poziva na oprez jer „Agrokor“ ima neidentificirane nenovčane stavke u novčanom toku.
treći tjedan siječnja 2017.	Cijene obveznica „Agrokora“ pale su za 15% te su otkazani krediti sa zapadnoeuropskim bankama.
10. veljače 2017.	Kreditna agencija Moody`s konstatira da su „Agrokorovi“ financijski izvještaji netransparentni. Veleposlanik Azimov otkazao je kreditiranje „Agrokora“.
sredina veljače 2017.	Održan je međukoalicijski sastanak na kojem je Most zatražio formiranje neformalne radne skupštine.
19. veljače 2017.	Tadašnji ministar financija Marić sastaje se s Ivicom Todorićem i suradnicima zbog pripreme sastanka s premijerom.
22. veljače 2017.	Tadašnji predsjednik sabora Petrov dostavlja imena članova radne skupštine u ime Mosta.
24. veljače 2017.	Kreditna agencija Moody`s mijenja izgleda rejtinga „Agrokora“ u negativne. Taj dan padaju i cijene obveznica za 10%.
26. veljače 2017.	Ivica Todorić je zatražio financijsku podršku Vlade u iznosu od 2,3 milijarde kuna.
27. veljače 2017.	Cijene „Agrokorovih“ dionica padaju za još 6%.
05. ožujka 2017.	Nezavisni stručnjaci, po uzoru na druge države tijekom krize, predlažu plan financijske intervencije u slučaju nepovratno visoke blokade Agrokora.
06. ožujka 2017.	Ocjena rejtinga „Agrokora“ snižena je s B na B-.
19. ožujka 2017.	Sastavljen je prvi prijedlog Zakona po uzoru na onaj u susjednoj Italiji kojega se je primjenjivalo na poduzeće „Parmalat“.
21. ožujka 2017.	Prvi sastanak tadašnjeg ministra poljoprivrede i

	tadašnjeg potpredsjednika vlade s velikim dobavljačima.
22. ožujka 2017.	Počinju stizati zadužnice na teret Konzuma (podmiruju se jer je riječ o malim iznosima).
23. ožujka 2017.	Početna verzija Zakona predstavljena u Saboru.
25. ožujka 2017.	Mijenja se koncept o izradi Zakona (jača povezanost sa Stečajnim zakonom).
29. ožujka 2017.	Moody`s snižava ocjenu rejtinga „Agrokora“ s B3 na Caa1 (veliki kreditni rizik).
30. ožujka 2017.	Europska komisija informirana je o ciljevima Zakona.
31. ožujka 2017.	Dovršen je nacrt prijedloga Zakona.
05. travnja 2017.	Ponovno snižavanje ocjene rejtinga „Agrokora“ s B- na CC (velika vjerojatnost neplaćanja kreditnih obaveza)

Izvor: vlastita izrada autorice prema podacima preuzetim iz Dalić, M., Agrokori – slom ortačkog kapitalizma, Jutarnji List, Zagreb, 2019., str. 25.- 27.

U rješavanje krize uključila se i Vlada koja je u Saboru izglasala takozvani lex Agrokori odnosno Zakon o postupku izvanredne uprave u trgovačkim društvima od sistemskog značaja za Republiku Hrvatsku. Ovaj zakon propisuje da upravljanje preuzima Vladin izvanredni povjerenik od kojeg se očekuje da u roku od 15 mjeseci riješi slučaj nagodbom vjerovnika. Slijedom toga, 31. ožujka 2017. godine podnesen je zahtjev za stečaj Konzuma zbog prezaduženosti. Tog je dana „Agrokori“ završio u blokadi. Tjedan dana nakon blokade, tadašnji direktor „Agrokora“ zatražio je, zajedno sa svim članovima Uprave,“ od Trgovačkog suda u Zagrebu pokretanje postupka izvanredne uprave. Dana 10. travnja 2017. godine računi „Agrokora“ bili su blokirani u iznosu od 3,03 milijarde kuna. Osim „Agrokora“ u blokadi je bilo još u 14 poduzeća koji su činili sastavni dio poslovanja koncerna „Agrokori“. U nastavku su Tablicom 9. kronološki prikazani ključni događaji izvanredne uprave u „Agrokori“.

Tablica 9. Kronološki pregled tijeka izvanredne uprave u „Agrokoru“

DATUM	DOGAĐAJ
07. travnja 2017.	Uprava „Agrokora“ na čelu s njezinim predsjednikom Ivicom Todorićem podnosi zahtjev Trgovačkom sudu u Zagrebu za primjenu Zakona. Zatim, sud poziva Vladu da predloži izvanrednog povjerenika te je isti dan sazvan sastanak o izboru istoga.
10. travnja 2017.	Računi „Agrokora“ su blokirani u iznosu od 3,03 milijarde kuna, a Vlada predlaže Antu Ramljaka za izvanrednog povjerenika te pokreće postupak izvanredne uprave. Taj dan obavlja se i primopredaja između novoizabranog povjerenika te Ivice Todorića i Uprave „Agrokora“.
12. travnja 2017.	Ante Ramljak objavljuje članove njegovog tima.
13. travnja 2017.	Sud je imenovao Privremeno vjerovničko vijeće koje daje suglasnost za kredit i isplatu starog duga dobavljačima.
18. travnja 2017.	Ante Ramljak dostavio je Promemoriju o mjenicama dobavljačima i bankama.
25. travnja 2017.	AlixPartners biva izabran glavnim savjetnikom za restrukturiranje.
08. lipnja 2017.	Privremeno vjerovničko vijeće daje suglasnost za sklapanje ugovora o kreditnom aranžmanu od 1,006 milijuna eura.
28. lipnja 2017.	Trgovački sud odbacio je zahtjev Sberbanke.
09. listopada 2017.	Objavljen je revidirani financijski izvještaj „Agrokora“.
14. studenog 2017.	Objavljeno je sedmo mjesečno izvješće o provedbi postupka izvanredne uprave.
31. siječnja 2018.	Priopćenje Privremenog vjerovničkog vijeća o podršci radu izvanrednog povjerenika i svih savjetnika.
05. veljače 2018.	Drugo priopćenje Privremenog vjerovničkog vijeća o podršci radu izvanrednog povjerenika i svih

	savjetnika.
20. veljače 2018.	Ante Ramljak podnosi ostavku.
28. veljače 2018.	Trgovački sud je opozvao ostavku Ramljaka.
14. svibnja 2018.	Objavljen je revidirani poslovni rezultat „Agrokora“.
04. srpnja 2018.	Nagodba vjerovnika u „Agrokoru“ izglasana s 80,2%.

Izvor: vlastita izrada autorice prema podacima preuzetim iz Dalić, M., Agrokor – slom ortačkog kapitalizma, 2019., Jutarnji List, Zagreb, str. 27. – 29.

Začetak krize u „Agrokoru“ nastupio je zbog problema nelikvidnosti te nemogućnosti servisiranja obveza. Nadalje, odnos dugova i EBITDA-e bio je nepovoljan čak i prema izvještajima objavljenima 2017. godine od strane tadašnje uprave. „Agrokor“ je od financijskog sloma uspio spasiti Zakon o izvanrednoj upravi. Veli problem bio je i nepovoljan odnos neto – potraživanja od kupaca koja su narušavala likvidnost. Rezultati revizije koju je provela revizorska tvrtka „PwC“ pokazali su da je imovina „Agrokora“ bila precijenjena za 13,4 milijarde kuna te da poduzeće godinama nije priznavao nužna vrijednosna usklađenja imovine, a sve u namjeri da poslovne rezultate prikaže boljima od stvarnih.⁵⁴ Još su mnoge nepravilnosti izašle na vidjelo nakon revizije, a iste su prikazane u nastavku Tablicom 10.

Tablica 10. Prikaz računovodstvenih nepravilnosti u „Agrokoru“

Opis računovodstvenih nepravilnosti u „Agrokoru“ prema nalazu revizije:
• Neiskazane obveze po kreditima iznose 2,9 milijarda kn.
• Neprikazani operativni i financijski troškovi iznose 2,3 milijarde kn.
• Nepravilno povećanje na stavkama novca i novčanih ekvivalenata iznosi 2,1 milijardu kn.
• Neadekvatno klasificiranje kredita u kapitalne rezerve iznosi 1 milijardu kn.
• Precijenjeni prihodi iznose 3,5 milijarda kn.
• Konsolidirani gubitak je znatno veći od prikazanog i iznosi 11,04 milijarde kn.
• Ukupne obveze puno su veće od prikazanih i iznose 56,28 milijarda kn.

⁵⁴ Belak, V., op. cit. str. 650.

- Gubitak iznad visina kapitala znatno je veći od prikazanog i iznosi 14,5 milijarda kn.
- Postojao je tranzitni račun za troškove kako bi se troškovi skrili od revizora.
- Veliki iznosi privatnih troškova terećeni su na poslovne troškove.
- Pozajmice novca vlasniku tvrtke bile su problematične u mnogim aspektima, posebno zbog toga što nisu vraćene.
- Produžavan je procijenjeni vijek trajanja dugotrajne imovine kako bi se smanjili troškovi amortizacije.
- Izbjegavani su nužni otpisi imovine kako bi se smanjili troškovi.
- Financijski izvještaji bili su lažirani zbog toga što su prikazivali bolje poslovne rezultate od stvarnih.

Izvor: vlastita izrada autorice prema podacima preuzetim iz Belak, V., Lažiranje financijskih izvještaja, prijevare i računovodstvena forenzika, 60 slučajeva iz prakse, Belak Excellens d.o.o., 2017., str. 651.

Nakon brojnih uhićenja, medijskih natpisa, smjena raznih menadžera, čak godinu i pol dana nakon uhićenja bivšeg vlasnika „Agrokora“, dana 1. travnja 2019. godine, „Agrokor“ je promijenio svoje ime u „Fortenova grupa“, prenoseći svoju imovinu, poslovanje i dio duga na novu organizaciju, dok je i dalje prisutan kao pravni subjekt pod izvanrednom upravom, što predstavlja poseban stečajni postupak prema Zakonu o postupku izvanredne uprave u Hrvatskoj. Ovime je plan financijskog i vlasničkog restrukturiranja kompanije koja se našla pred stečajem zbog nemogućnosti podmirivanja obveza počeo ostvarivati.

8. ZAKLJUČAK

U današnje vrijeme, poslovanje multinacionalnih kompanija, koje predstavljaju jednog od glavnih nositelja globalizacije, odvija se na globalnim tržištima u liberaliziranim uvjetima za kretanje dobara, kapitala i ljudi. Međutim, njihovo širenje na globalna tržišta ima mnoge rizike koji mogu značajno narušiti samo poslovanje. Iz tog razloga, od velike je važnosti da kompanije dobro analiziraju strano tržište te identificiraju rizike s kojima bi se potencijalno mogle susresti kako bi posljedice suočavanja s njima bile minimalne.

Osim toga, kompanije se u međunarodnom poslovanju susreću i s brojem kriminalnim radnjama odnosno prijevarama koje mogu uvelike naštetiti poslovanju same kompanije. U ovom radu su opisane samo neke od vrsti prijevara koje su najučestalije, a to su pranje novca, utaja poreza, lažiranje financijskih izvještaja te prijevare počinjene putem interneta.

Prijevare imaju destruktivan učinak na nacionalno gospodarstvo, ali i na razvoj zemlje i društveni prosperitet. Primjerice, integracija „prljavog“ novca u financijske sektore gdje se on miješa s novcem stečenim zakonitim aktivnostima, može utjecati na cjelokupnu ekonomiju i političku sigurnost.

Porezna utaja, koja je jedna od najčešćih globalnih poreznih prijevara, oslanja se na korištenje poreznih utočišta kako bi se prikrile stvarne imovinske vrijednosti i izbjegla porezna davanja. Danas kroz porezne oaze prolazi oko polovine svjetskog kapitala, što negativno utječe na nacionalna gospodarstva koja na taj način gube porezne prihode.

Nadalje, razmjeri posljedica lažiranja financijskih izvještaja također su razorni za gospodarstvo ukoliko je riječ o kompaniji koja je od velike nacionalne važnosti kao što su to bili „Parmalat SpA“, „Wirecard“ i „Agrokor“ koji su analizirani u ovom radu. Ovakvim radnjama kompanija nastoji zavarati investitore, poslovne partnere i kupce prezentirajući rezultate poslovanje mnogo boljima nego što oni ustvari jesu.

U današnje vrijeme, jedna od najčešćih vrsta prijevare jesu one počinjene putem interneta iz razloga što je internet postao glavni kanal komunikacije prilikom poslovanja.

U ovom su radu analizirana i dva poznata skandala kojima se ukazalo na posljedice koje mogu nastupiti zbog lažiranja financijskih izvještaja i sličnih prijevara. To su primjeri međunarodnih afera „Parmalat Spa“ i „Wirecard“ te primjer koji se odnosi na hrvatsko gospodarstvo, afera „Agrokor“. Iz oba primjera vidljivo je koliko prijevare u međunarodnom poslovanju mogu utjecati na gospodarstva i koliku štetu mogu učiniti.

Sukladno tome, može se zaključiti da su prijevare međunarodni problem i da se treba angažirati na međunarodnoj razini kako bi se broj prijevara te njihove razorne posljedice na gospodarstvo svele na minimalne razine. Kako bi se to postiglo, od velike važnosti je međunarodna suradnja kroz razne organizacije i tijela čija je primarna svrha upravo borba protiv prijevara. Iako je gotovo nemoguće potpuno eliminirati prijevare u međunarodnom poslovanju, naponi onih koji se tome suprotstavljaju pružaju nadu da će se situacija barem djelomično popraviti.

POPIS LITERATURE

Knjige

1. Andrijanić, I. i Pavlović, D., Međunarodno poslovanje, Zagreb, Libertas – Plejada, 2016.
2. Belak, V., Lažiranje financijskih izvještaja, prijevare i računovodstvena forenzika, 60 slučajeva iz prakse, Belak Excellens d.o.o., 2017.
3. Cindori S. et al., Sustav sprječavanja pranja novca, Nove prijetnje globalnoj sigurnosti, Zagreb, Pravni fakultet Sveučilišta u Zagrebu, 2020.
4. Grgić, M. i Bilas, V., Međunarodna ekonomija, Zagreb, Lares plus, 2008.
5. Lazibat, T. et al., Međunarodno poslovanje, Zagreb: Sveučilište u Zagrebu, 2020.
6. Lovrinović, I., Globalne financije, Zagreb, ACCENT, 2015.
7. Moffet, H., Stonehell i A., Eiteman D., Fundamentals of Multinational Finance, Sixth Edition, Pearson, 2017.
8. Rezaee, Z. i Riley, R., Prijevare u financijskim izvještajima: sprječavanje i otkrivanje, drugo izdanje, Zagreb, MATE, 2014.

Časopisi i znanstveni radovi

1. Glavina, D. i Dragičević Prtenjača, M., „Kazneno djelo utaje poreza kao oblik porezne evazije s posebnim osvrtom na poslovanje preko poreznih utočišta“, Godišnjak Akademije pravnih znanosti Hrvatske, Vol. IX No. 1., 2018., str. 175-208, Dostupno na: <https://hrcak.srce.hr/207808>

2. Gravelle, J., Tax Havens: International Tax Avoidance and Evasion, Congressional Research Service, 2022., str. 4, Dostupno na: <https://crsreports.congress.gov/product/pdf/R/R40623/25>
3. Halar, P., Ježovita, A., Tušek, B., Profesionalne prijevare u suvremenom dobu: stanje, uzroci i posljedice, Zbornik radova Ekonomskog fakulteta Sveučilišta u Mostaru Vol. , No. 28, 2022., str. 104-136
4. Hoje, J., Hsu, A., Llanos-Popolizio, R., & Vergara-Vega, J., „Corporate Governance and Financial Fraud of Wirecard“, European Journal of Business and Management Research, Vol 6., No. 2., 2021., str. 96-106, Dostupno na: <https://www.ejbmr.org/index.php/ejbmr/article/view/708>
5. Iljkić, D., Pranje novca u domaćem i stranom zakonodavstvu, Financije i pravo, Vol 3., No 1., 2015., str. 37-58
6. Katušić-Jergović, S., Pranje novca (pojam, karakteristike, pravna regulativa i praktični problemi), Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu, Vol. 14 No. 2, 2007., str. 619-642
7. Kereta, J., Karlušić, L. i Gogolja, J., Faktoring kao instrument osiguranja rizika naplate potraživanja, ET2eR vol. V, br. 1, 2023., str. 29-40, Dostupno na: <https://hrcak.srce.hr/file/427110>
8. Klepo, M., Bićanić, I., Ivanković, Ž., „*Slučaj Agrokor: Kriza najveće hrvatske kompanije*“ Zagreb, FES, 2017.
9. Kusić, I., „Borba protiv izbjegavanja poreza, poreznih prijevara i utaje poreza“, Porezni vjesnik 27, 2018., str. 23-32, Dostupno na: <https://www.bib.irb.hr:8443/1208978>
10. Nikolić, N., Financijske oaze globaliziranog svijeta, Ekonomska misao i praksa, Vol. 12 No. 2, 2003., str. 253-272

11. Vinković Kravaica, A. i Halmi, L., FORFAITING – OBLIK NAPLATE INOZEMNIH POTRAŽIVANJA, Zbornik Veleučilišta u Karlovcu, Vol. 2 No. 1, 2012., str. 167-176, Dostupno na: <https://hrcak.srce.hr/file/130669>
12. Vranko, A., OLAF i partneri u borbi protiv prijevара, Porezna uprava, Ministarstvo financija, Policija i sigurnost, Vol. 18 No. 4, 2009., str. 427-440
13. Vuletić, I. i Nedić, T., Računalna prijevара u hrvatskom kaznenom pravu, Zbornik Pravnog fakulteta Sveučilišta u Rijeci, Vol. 35 No. 2, 2014., str. 679-692
14. Zorić A., „Sprječavanje pranja novca i financiranja terorizma u Republici Hrvatskoj“, Acta Economica Et Turistica, Vol. 9 No. 1, 2023., str. 31-53

Internetske stranice

1. Agrokor, „Izvješće o održivosti“, 2014./2015.
2. Armstrong, M., The Biggest Facilitators of Global Tax Abuse, Statista, 2020., Dostupno na: <https://www.statista.com/chart/23561/facilitators-of-global-tax-abuse/>
3. Armstrong, M., The Countries Losing the Most to Tax Abuse, Statista, 2020., Dostupno na: <https://www.statista.com/chart/23563/countries-losing-most-to-tax-abuse/>
4. Britannica, „Multinational corporation“, 2024., Dostupno na: <https://www.britannica.com/money/multinational-corporation>
5. Corporate Finance Institute, „Risk transfer“, Dostupno na: <https://corporatefinanceinstitute.com/resources/career-map/sell-side/risk-management/risk-transfer/>

6. Corporate Finance Institute, „Tax Haven“, Dostupno na: <https://corporatefinanceinstitute.com/resources/economics/what-is-tax-haven/>
7. Dalić, M., Agrokor – slom ortačkog kapitalizma, Jutarnji List, Zagreb, 2019.
8. Europski ured za borbu protiv prijevara, „O nama“, Dostupno na: https://anti-fraud.ec.europa.eu/about-us/what-we-do_hr
9. Europsko vijeće, „Kriteriji za izradu EU-ova popisa nekooperativnih jurisdikcija u porezne svrhe“, Dostupno na: <https://www.consilium.europa.eu/hr/policies/eu-list-of-non-cooperative-jurisdictions/criteria/>
10. Fairlie, M., Cybercrime to Reach \$23 Trillion By 2027: What Can We Do?, Business.com, 2024., Dostupno na: <https://www.business.com/articles/cyber-crime-to-reach-2-trillion-what-can-we-do/#what-techniques-do-cybercriminals-use>
11. Fortune Global 500 - Visualize the Global 500, Dostupno na: <https://fortune.com/franchise-list-page/visualize-the-global-500-2023/>
12. Fortune Global 500 Report, Dostupno na: <https://fortune.com/ranking/global500/search/>
13. Global sources - Top 10 World's Largest Industries by Revenue in 2024, Dostupno na: <https://www.globalsources.com/knowledge/top-10-world-s-largest-industries-by-revenue-in-2024/>
14. HNB, „Međunarodne institucije i grupe koje se bave problemom pranja novca i financiranja terorizma“, 2015., Dostupno na: <https://www.hnb.hr/-/me-unarodne-institucije-i-grupe-koje-se-bave-problemom-pranja-novca-i-financiranja-terorizma>

15. International business guide: What is Corporate Crime?, 2013., Dostupno na: <https://internationalbusinessguide.org/what-is-corporate-cyber-crime/>
16. Investopedia Team, „Hedge Definition and How It Works in Investing“, Dostupno na: <https://www.investopedia.com/terms/h/hedge.asp>
17. Kenton, W., „Self-Insure: Definition, Examples, Pros & Cons“, Investopedia, 2021., Dostupno na: <https://www.investopedia.com/terms/s/self-insure.asp>
18. Lavion, D. et. al., Pulling fraud out of the shadows, Global Economic Crime and Fraud Survey 2018, PwC
19. McCrum, D., „Wirecard: the timeline, Free to read“, Financial Times, 2020., Dostupno na: <https://www.ft.com/content/284fb1ad-ddc0-45df-a075-0709b36868db>
20. McCrum, D., „Wirecard’s suspect accounting practices revealed“, Financial Times, 2019. Dostupno na: <https://www.ft.com/content/19c6be2a-ee67-11e9-bfa4-b25f11f42901>
21. Ministarstvo financija, „AFCOS-mreža“, Dostupno na: <https://mfin.gov.hr/istaknute-teme/zastita-financijskih-interesa-eu-a/afcos-mreza/514>
22. Ministarstvo financija, „Ured za sprječavanje pranja novca“, Dostupno na: <https://mfin.gov.hr/istaknute-teme/ured-za-sprjecavanje-pranja-novca/143>
23. Newswire, „FORTUNE ANNOUNCES 2024 FORTUNE GLOBAL 500“, 2024., Dostupno na: <https://www.prnewswire.com/news-releases/fortune-announces-2024-fortune-global-500-302213681.html>
24. OECD, „Fighting Tax Crime – The Ten Global Principles, Second Edition“, 2021., Dostupno na: https://www.oecd.org/en/publications/fighting-tax-crime-the-ten-global-principles-second-edition_006a6512-en.html

25. Petrosyan, A., Annual amount of monetary damage caused by reported cybercrime in the United States from 2001 to 2023, Statista, 2024., Dostupno na: <https://www.statista.com/statistics/267132/total-damage-caused-by-by-cybercrime-in-the-us/>
26. Petrosyan, A., Industry sectors most targeted by ransomware attacks in the United States in 2023, Statista, 2024., Dostupno na: <https://www.statista.com/statistics/1323599/us-most-targeted-industries-by-ransomware-attacks/>
27. Rimikus, R., „Financial Scandals, Scoundrels & Crises – Parmalat“, 2003., Dostupno na: <https://www.econcrises.org/2016/11/29/parmalat/>
28. Transparency International Hrvatska, „Što je to AFCOS?“, 2021., Dostupno na: <https://transparency.hr/hr/novost/sto-je-to-afcos-934>
29. Trimble, M. i Sankara, J., Texas Society of CPAs, „An Investigation Into the Causes and Impact of the Incredible Fraud and Collapse of Wirecard“, 2022., Dostupno na: https://www.tx.cpa/docs/default-source/communications/2022-today's-cpa/marchapril/wirecard-collapse-pdf.pdf?sfvrsn=a1b3d2b1_2
30. UK Essays, „Challenges Faced By The Multinational Companies Business Essay, 2015., Dostupno na: <https://www.ukessays.com/essays/commerce/challenges-faced-by-multinational-companies-commerce-essay.php#citethis>

POPIS SLIKA

Slika 1. Trokut prijave	18
Slika 2. Tri faze procesa pranja novca	21
Slika 3. Vrste prijave u organizacijama koje su bile žrtve cyber-napada	34
Slika 4. Utjecaj prijave na sve aspekte poslovanja kompanije	36
Slika 5. Prikaz funkcioniranja OLAF – a.....	41
Slika 6. Način funkcioniranja Ureda za sprječavanje pranja novca.....	44
Slika 7. Kretanje cijena dionica „Parmalata“ u razdoblju od siječnja 2002. do svibnja 2004. godine.....	47
Slika 8. Kretanje cijena dionica „Wirecarda“ u razdoblju od studenog 2015. do srpnja 2020. godine iskazano u eurima	55
Slika 9. Organizacijska struktura „Agrokora“	60
Slika 10. Revizija rezultata poslovanja za 2015. godinu i rezultati poslovanja u 2016. godini (u mil. HRK).....	61
Slika 11. Promjene kapitala kompanija zbog jednokratnih otpisa i procjena (u mil. HRK)	62

POPIS GRAFIKONA

Grafikon 1. Prikaz klasifikacije multinacionalnih kompanija	4
Grafikon 2. Prikaz sveukupnosti rizika multinacionalnih kompanija	12
Grafikon 3. Prikaz metoda za upravljanje rizikom	15
Grafikon 4. Popis zemalja odgovornih za najveće godišnje porezne gubitke drugih zemalja i iznosi gubitka izraženi u milijardama USD u 2020. godini	26
Grafikon 5. Popis zemalja koje gube najviše prihoda utajom poreza izraženi kao udio od ukupno prikupljenih poreznih prihoda u 2020. godini.....	27
Grafikon 6. Prikaz vrsti prijave u kompanijama.....	29
Grafikon 7. Prikaz prijave s financijskim izvještajima.....	30
Grafikon 8. Godišnji iznos novčane štete uzrokovane prijavljenim kibernetičkim kriminalom u SAD-u u razdoblju od 2001. do 2023. godine izražen u milijunima USD	32

POPIS TABLICA

Tablica 1. Popis država s najvećim brojem sjedišta vodećih 500 multinacionalnih kompanija u 2022. i 2023. godini	7
Tablica 2. Popis najvećih svjetskih industrija prema visini prihoda u 2024. godini.....	8
Tablica 3. Popis najvećih multinacionalnih kompanija po ukupnom prihodu u 2024. godini	9
Tablica 4. Popis 50 zemalja koje se pojavljuju u različitim popisima poreznih oaza prema teritoriju na kojem se nalaze	25
Tablica 5. Kronološki pregled događanja u tvrtki „Parmalat“	48
Tablica 6. Kronološki pregled ključnih događaja u slučaju „Wirecard“	53
Tablica 7. Financijski pokazatelji poduzeća „Wirecard“ u razdoblju od 2010. do 2018. godine izraženi u milijunima eura	56
Tablica 8. Kronološki pregled krize u „Agrokoru“	63
Tablica 9. Kronološki pregled tijeka izvanredne uprave u „Agrokoru“	65
Tablica 10. Prikaz računovodstvenih nepravilnosti u „Agrokoru“	66

SAŽETAK

Ovim diplomskim radom obrađuje se tema prijevare u međunarodnom poslovanju. U suvremenom poslovanju važnu ulogu zauzele su multinacionalne kompanije i shodno tome većina poslovanja odvija se na međunarodnoj razini. One su jedne od nositelja procesa kojim se svijet nastoji povezati u jedno globalno tržište. Kao i u svakom poslovanju, a pogotovo u okviru onog međunarodnog, kompanije su suočene s brojnim rizicima od kojih najrazornije posljedice imaju prijevare. Najčešće prijevare odnose se na pranje novca, utaju poreza, razne malverzacije s financijskim izvještajima te internetske prijevare. U ovom radu analiziran je skandal poduzeća „Parmalat SpA“ koji se smatra jednom od najvećih europskih prijevara, te skandal poduzeća „Wirecard“. Oba skandala su bazirana na lažiranju financijskih izvještaja. Također je analiziran i primjer „Agrokora“, najveće hrvatske kompanije koja je zbog financijskih malverzacija i lažiranja financijskih izvještaja dovedena do financijskom sloma.

Ključne riječi: multinacionalne kompanije, međunarodno poslovanje, prijevare u međunarodnom poslovanju, Parmalat SpA, Wirecard, Agrokora

SUMMARY

This paper deals with the topic of fraud in international business. In modern business, an important role has been played by multinational companies, and accordingly, most business is conducted on the international level. They are the bearer of the process by which the world tries to connect into one global market. As in any business, and especially in the international business, companies are faced with numerous risks, the most devastating of which are frauds. The most common frauds are related to money laundering, tax evasion, various frauds with financial statements and internet frauds. This paper analyzes the scandal of the company "Parmalat SpA", which is considered one of the biggest European frauds, and the scandal of the company „Wirecard“. Both scandals are based on the falsification of financial statements. The example of "Agrokor", the largest Croatian company, which was led to financial collapse due to financial fraud and falsification of financial statements, was also analyzed.

Keywords: multinational companies, international business, fraud in international business, Parmalat SpA, Wirecard, Agrokor